

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Silvana Peljhan

RAZVOJ TIBETANSKO-KITAJSKEGA KONFLIKTA

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2005

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Silvana Peljhan
Mentorica: redna prof. dr. Ljubica Jelušič

RAZVOJ TIBETANSKO-KITAJSKEGA KONFLIKTA

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2005

ZAHVALA

Hvala redni prof. dr. Ljubici Jelušič
za mentorstvo in strokovno vodenje
pri pisanju diplomskega dela.

Hvala tudi vsem, ki ste mi v času
študija stali ob strani.

KAZALO

UVOD

1. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR	3
1.1. OPREDELITEV PROBLEMA IN CILJI PROUČEVANJA	3
1.2. FORMULACIJA (DELOVNIH) HIPOTEZ	3
1.3. UPORABLJENE METODE IN PRISTOPI	4
1.4. OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV	4
1.4.1. Konflikt	4
1.4.2. Suverenost in suzerenost (vrhovno gospostvo)	5
1.4.3. Nenasilje in ahimsa	6
1.4.4. Dalajlama	8
2. TIBETANSKI BUDIZEM (lamaizem)	9
2.1. NASTANEK IN POMEN INSTITUCIJE DALAJLAME	11
2.1.1. Pančenlama	13
2.1.2. XIV. dalajlama	14
3. TIBETANSKA ZGODOVINA DO 20. STOLETJA	16
4. BRITANSKI VPLIV V TIBETU	19
4.1. BRITANSKA (TRGOVSKA) MISIJA	19
4.2. KITAJSKA OKUPACIJA (leta 1910)	21
5. OBDOBJE NEODVISNE DRŽAVE TIBET	23
5.1. KONFERENCA V SIMLI	24
5.2. LETA PO SMRTI XIII. DALAJLAME (1933-1949/50)	26
6. KOMUNISTIČNA OKUPACIJA TIBETA	29
6.1. SPORAZUM O MIRNI OSVOBODITVI TIBETA V SEDEMNAJSTIH TOČKAH	31
6.2. OSVOBODILNI BOJ TIBETANCEV	33
7. TIBET PO LETU 1959	38
7.2. ODZIVI MEDNARODNE SKUPNOSTI	38
7.2. TIBET POD KITAJSKO UPRAVO	41
7.3. TIBETANSKA SKUPNOST V IZGNANSTVU	44

8. PREDLOGI ZA VZPOSTAVITEV MIRU	46
8.1. OBETI ZA PRIHODNOST TIBETA	48
9. ZAKLJUČEK	50
9.1. VERIFIKACIJA HIPOTEZ	50
9.2. SKLEPNE MISLI	51
10. VIRI IN LITERATURA	53

UVOD

Tibetanska planota je bila večino svoje zgodovine vir konfliktov med sosednjimi državami. Zlasti pereč in še danes aktualen je tibetansko-kitajski konflikt, ki se je znova razplamtel v petdesetih letih 20. stoletja, sočasno z zmago komunizma¹ na Kitajskem. Center konfliktov je postala tibetanska prestolnica Lhasa, pogovori o morebitni rešitvi problema pa danes »potekajo« med dalajlamo in predstavniki tibetanske vlade v izgnanstvu v Dharamsali (severna Indija) ter kitajsko vlado v Pekingu. Do kitajske zasedbe tibetanskega ozemlja leta 1951 so na Tibet poleg Kitajske mejile še (do leta 1947 britanska) Indija, Nepal, Butan in Burma, danes imajo te države mejo z velesilo Kitajsko, kar se odraža tudi v njihovi politiki do Tibeta ter hkrati nakazuje pomembnost geografske in politične lege Tibeta v osrednji Aziji.

V zborniku Srečevanja s Tibetom sta Struga in Mencin (2001: 11-12) zapisala, da je bil Tibet do leta 1950 dokaj izoliran od ostalega sveta in je predstavljal kulturno in religiozno celoto. Danes pa je moč razlikovati med geografskim, etnično-kulturnim in političnim Tibetom. Pri tem geografski Tibet obsega Tibetansko planoto, ki zajema današnjo kitajsko upravno politično enoto Avtonomno provinco Tibet, se razteza v sosednje kitajske province (Qinghai, Sečuan, Gansu in Yunnan), zunaj kitajskih meja pa še na Ladakh (Indija), himalajske države Nepal, Sikkim in Butan ter delno v Burmo in meri približno 2,5 milijona km². Etnično-kulturni Tibet se v veliki meri pokriva z geografskim, razlikuje pa se po tem, da tu poleg tibetanske živijo še številne druge etnične skupnosti (npr. Mongoli). Najmanjši je politični Tibet (Avtonomna provinca Tibet), administrativno določen v letu 1965, velik »le« 1,2 milijona km². V svoji nalogi bom izraz Tibet² uporabljala za območje, ki ga imajo za svojo deželo Tibetanci in zajema vse tri tibetanske province: U-Tsang (centralni Tibet), Amdo (severovzhodni Tibet) in Kham (jugovzhodni Tibet), pokriva pa se z etnično-kulturnim Tibetom. Ljudska republika Kitajska z izrazom Tibet namreč označuje le provinco U-Tsang.

S tibetansko-kitajskim konfliktom sem se prvič srečala na začetku študija. Takrat me je tibetanska zgodba tako pretresla, da sem začela spremljati prispevke o Tibetu ter njegovem

¹ Kitajska komunistična stranka je prišla na oblast oktobra 1949, prej se je povezovala (t.i. protijaponska fronta) in spopadala z vladajočo ljudsko stranko, ki jo je vodil general Čangkajšek

² Glej sliko 3.1. :Zemljevid...

duhovnem in političnem voditelju dalajlami. Na tibetanski problem, to je vprašanje, kakšen je politični status Tibeta v primerjavi s Kitajsko, je moč gledati z dveh vidikov. Glede na dolgoletno neodvisnost Tibeta je moč govoriti o konfliktu med dvema sosednjima državama, Tibetom in Kitajsko, kitajska stran pa to dojema kot kitajski notranji konflikt in ne dovoljuje vmešavanja drugih držav v svoje notranje zadeve. V vsakem primeru gre za konflikt, ki zadeva tudi mednarodno skupnost (tibetanska vlada v izgnanstvu, kršenje temeljnih človekovih pravic ...). Sama v tem vidim konflikt dveh držav, ki se nahajata v neenakovrednem položaju. V nalogi poskušam pokazati, kako si je velesila Kitajska proti volji prebivalcev Tibeta prisvojila njihovo ozemlje, kako to svoje dejanje (uspešno) upravičuje in kakšne posledice ima to na življenje ljudi v Tibetu.

Diplomsko delo je razdeljeno na več manjših celot. Metodološko-hipotetičnemu okviru (problem in cilji proučevanja, hipoteze, metode, temeljni pojmi) sledi poglavje o tibetanskem budizmu (vključno z vlogo dalajlame), tibetanski zgodovini do 20. stoletja, britanskih vplivih v Tibetu in obdobju neodvisne države Tibet. Naslednje je nekoliko obširnejše poglavje o komunistični okupaciji, ki vključuje tudi tibetanski osvobodilni boj. Predstavljen je tudi Tibet po letu 1959 (odzivi mednarodne skupnosti, Tibet pod kitajsko upravo in tibetanska skupnost v izgnanstvu).

Nanj se navezujejo predlogi za vzpostavitev miru in obeti za prihodnost. V zaključku so verificirane hipoteze in podane sklepne misli, temu pa sledi še seznam virov in literature.

1. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR

1.1. Opredelitev problema in cilji proučevanja

Kitajska je v petdesetih letih dvajsetega stoletja z vojsko vdrla v Tibet in zahtevala to deželo pod svojo upravo. Svojo zahtevo je utemeljila s trditvijo, da je bil Tibet sestavni del Kitajske v 13. stoletju. Cilj moje diplomske naloge je prikazati razvoj tibetansko-kitajskega konflikta in ugotoviti vzroke zanj ter njegove posledice za »streho sveta«, kakor nekateri pravijo Tibetu. Pri tem se bom omejila zlasti na razvoj dogodkov v 20. stoletju. Poskusila bom tudi nakazati morebitne rešitve konflikta.

1.2. Formulacija (delovnih) hipotez

Preden postavim hipoteze, je zaradi še vedno dokaj nejasnega položaja Tibeta (Kitajci imajo Tibet za del svoje države, Tibetanci pa govorijo o neodvisnem Tibetu) potrebno na kratko predstaviti tibetansko zgodovino. Tibet se je v svoji zgodovini velikokrat povezoval s sosednjimi ljudstvi: Mongoli, Mandžuri. Na začetku 20. stoletja so ga dvakrat okupirali, najprej Britanci (1904), šest let pozneje pa Kitajci. V letu 1913 je Tibet razglasil neodvisnost, a kljub vzpostavitvi diplomatskih odnosov s sosednjimi državami, Veliko Britanijo in ZDA, nikoli ni bil mednarodno priznan³. V petdesetih letih 20. stoletja ga je kitajska vojska ponovno okupirala in deželo postopoma priključila Ljudski republiki Kitajski. Tibetansko vodstvo je zbežalo v Indijo, kjer so ustanovili vlado v izgnanstvu pod vodstvom dalajlame, ki se je v poznih osemdesetih odpovedal popolni samostojnosti Tibeta, da bi zaustavil kitajsko nasilje v deželi.

1.2.1 Glavna hipoteza

Večina držav sveta zavrača trditev, da je Tibet del Kitajske in obsoja kitajski »vdor« v to državo, s tem pa priznava, da Tibet ni prenesel suverenosti na Kitajsko.

³ Tibet tudi kasneje ni bil nikoli član OZN

1.2.2. Pomožni hipotezi

HIPOTEZA 1

Ljudska republika Kitajska je leta 1950 vdrla v Tibet pod pretvezo, da ga bo reformirala, spremenila politiko tam sebi v prid in ga osvobodila vpliva imperialističnih sil, v resnici pa so bili razlogi za okupacijo drugje (obširen prostor za številno kitajsko prebivalstvo, bogastvo voda, gozdov, mineralov ...).

HIPOTEZA 2

V obdobju po kitajski okupaciji se Tibetanci počasi vse bolj odpovedujejo viziji o neodvisnem Tibetu. Dalajlama, tibetanski duhovni in politični voditelj in vodja tibetanske vlade v izgnanstvu, se je konec osemdesetih let 20. stoletja odpovedal političnemu boju za samostojnost Tibeta, še vedno pa tibetansko ljudstvo bije boj s Kitajci za etnično in kulturno samostojnost dežele.

1.3. Uporabljene metode in pristopi

Pri svojem delu sem uporabljala metodo **analize pisnih (sekundarnih) virov** – knjig, člankov in internetnih virov. Opirala sem se zlasti na delo Claude Arpi: *The Fate of Tibet* iz leta 1999. Z **zgodovinsko -primerjalnim pristopom** sem poskušala ponazoriti status Tibeta skozi različna obdobja 20. stoletja (britanska okupacija, leta neodvisnosti, kitajska invazija ...).

1.4. Opredelitev temeljnih pojmov

1.4.1. Konflikt

V sociološki teoriji se družbeni konflikt razume kot razvojni proces, pri čemer velja, da konflikt nastane, ko en subjekt poskuša dejansko uveljaviti svojo voljo, odločitev ali koristi kljub nasprotovanju druge strani. V neposrednem spopadu nasprotni si strani uporabljata predvsem sredstva negativnih sankcij, kot so kazen, nasilje ali odvzem določene dobrine. Coser definira konflikt kot **»boj za vrednote ali kot spopad med nasprotujočimi si zahtevami po položaju, moči in redkih dobrinah. Cilj obeh strani ni le doseči (za)želene dobrine, ampak tudi nevtralizirati, poškodovati ali eliminirati svojega rivala.«** Pomembno sredstvo za razrešitev konflikta je po Coserju nasilje (v Jambrek 1992:

348-350). Bercovitch (v Kurtz 1999: 403) razume z izrazom konflikt **prisotnost različnih interesov ali nespravljive percepcije med posamezniki ali skupinami in njihove želje po vedenju v skladu s temi percepcijami**. Bolj preprosto je moč konflikt predstaviti kot stanje nestrinjanja ali prerekanja med posamezniki, skupinami, deželami ... Tako gre pri tibetansko-kitajskem sporu za različno razumevanje statusa Tibeta. Tibetanci zaznavajo svojo deželo Tibet kot neodvisno državo, ki jo je nasilno okupirala sosednja Kitajska, Kitajci pa vidijo v Tibetu le eno izmed provinc svoje domovine. Tibetanci se borijo za ohranitev svoje dežele, vere in kulture, njihovi »nasprotniki« pa si prizadevajo za njihovo čim hitrejšo asimilacijo.

Znanstveniki Heidelberškega inštituta za proučevanje mednarodnih konfliktov definirajo konflikte **kot neujemanje oziroma trk interesov (razlike v stališčih) glede nacionalnih vrednot (teritorij, secesija, dekolonizacija, avtonomija, sistem/ideologija, nacionalna moč, regionalna prevlada, mednarodna moč, viri, drugo) v nekem časovnem in prostorskem obsegu med najmanj dvema stranema (organizirane skupine, države, skupine držav, organizacije), ki sta odločeni zasledovati svoje interese in v zadevi zmagati**. Glede na stopnjo intenzivnosti in uporabo nasilja oz. nenasilja delijo konflikte v pet kategorij: latentni (prikriti) konflikt, manifestni konflikt, kriza, resna kriza in vojna. Tibetansko-kitajski konflikt uvrščajo v kategorijo manifestnih konfliktov. **Manifestni konflikt** vključuje uporabo ukrepov, ki še niso umeščeni med nasilne ukrepe. To zadeva npr. verbalni pritisk, javne grožnje z nasiljem ali naprtitev ekonomskih sankcij. (www.hiik.de/en/index_e.htm)

1.4.2. Suverenost in suzerenost (vrhovno gospostvo)

V 13. stoletju se je med mongolskimi kitajskimi cesarji, ki so imeli naziv tibetanskih kraljev, in tibetanskimi lamami, ki so bili regenti⁴ v Tibetu, oblikoval odnos, imenovan zavetnik duhovnik (patron-priest relationship). Zanj je bilo značilno, da so lame priznavali legitimnost vladanja mongolskih zavojevalcev v Kitajski in njenem svetovnem imperiju, cesarji pa so nastopali kot varuhi, ki ščitijo lame, njihovo vero in ljudi, in lamam priznavali najvišjo duhovno oblast v deželi. Tako so kitajski cesarji ob pomoči svojih predstavnikov

⁴ Regent ali podkralj: ta naziv je bil podeljen voditelju šole sakya (Sakya Panditi v 13. stol.), ki pa je ostal bolj duhovni kot politični vodja Tibeta. V 17. stol. se je taka verska vez spletla med dalajlamami in mandžurskimi cesarji (dinastija Qing). Več v poglavju 3.

(ambanov) v tibetanski prestolnici Lhasi postopoma pridobili moč, da so vplivali na tibetanske politične odločitve in Kitajska je dobila suverenost (vrhovno gospostvo) nad Tibetom.

Vlada britanskega imperija je v začetku 20. stoletja suverenost opredelila kot **odnos med državama, v katerem ima ena država določeno mero nadzora ali oblasti nad drugo**, kar se je nanašalo na kitajsko vmešavanje v tibetanske zunanje zadeve (Van Walt van Praag 1996: 6), saj se je Kitajska imela za gospodarja Tibeta. V mednarodnem pravu se izraz suverenost nanaša na **gospostvo naroda, ki nadzoruje zunanje odnose drugega naroda, vendar mu pušča avtonomijo v notranjih zadevah** (Garner 1999: 1461). Sam izraz suverenost pa se je v zgodovini nanašal na lojalnost fevdalnemu gospodu (prav tam).

Indijski predsednik vlade Nehru (1947-1964, rojen l. 1889) je v skladu s svojo politiko prijateljstva s Kitajsko leta 1950 prvi priznal kitajsko suverenost nad Tibetom, njegovo (indijsko) stališče so podprle tudi Velika Britanija in ZDA, saj se niso želele vpletati v spore. Profesor Ranga, ki je bil takrat indijski deželni vodja, je v petdesetih izpostavil, da je termin suverenost v Aziji sopomenka za **ekspanzijo in politični, ekonomski ter socialni nadzor nad drugimi osebami** (v Arpi 1999: 355). The World Book Encyclopedia pa pravi, da je neka država **suverena**, ko **lahko sama ureja svoje zadeve, se pogaja, razglasi vojno ali spreminja taktiko svojega delovanja brez soglasja drugih držav**. Obenem opozarja, da so manjše države včasih suverene le po imenu, saj morajo svojo politiko prilagajati željam ali potrebam močnejših držav (1994, vol.18: 121). V podobnem položaju se je pred kitajsko okupacijo nahajal tudi Tibet, saj se je v svoji politiki do drugih (»tujih«) držav trudil, da ne bi s svojimi dejanji morda vznemiril Kitajske, s katero je bil kulturno povezan.

1.4.3. Nenasilje in ahimsa

V Indiji, v vedski oziroma budistični filozofiji, velja, da je neustrašnost vedno povezana z nenasiljem. Resnica, pogum in princip odgovornosti morajo biti združeni v praksi ahimse. Izraz ahimsa se nanaša na **načelno prakso neubijanja in neuničevanja nobenega živega bitja** (Boulding v Kurtz 1999: 653) in je obenem osrednja zapoved hinduizma, budizma in džainizma. V svoji politični morali jo je povzel Mahatma Gandhi, indijski nacionalni voditelj v času osvobajanja izpod britanske nadvlade, zagovornik nenasilja ter

pripravljenosti na žrtve, ki je sam spoznal, da v praksi njena uporaba ni vedno mogoča. V tibetanskem političnem boju je njen najpomembnejši zagovornik in nosilec prav dalajlama. Leta 1951 je namreč dalajlama sprejel nenasilje kot edino pot, ki bi Tibetance na koncu morda pripeljala do določene stopnje svobode, čeprav po letih potrpljenja. Dejal je, da to pomeni sodelovanje s Kitajsko, kadar je to mogoče, in pasiven odpor (resistenco), kadar ni (v Arpi 1999: 408).

Bryan Teixeira je opredelil nenasilje kot razvito ter celovito teorijo in prakso osebne in družbene moči, ki zavrača agresijo in nasilje kot načina za doseg ciljev ali reševanje sporov (v Kurtz 1999: 555). Na primeru Tibeta gledam na nenasilje predvsem kot na politično nasprotovanje brez bojevanja, ki se kaže zlasti v neuboganju zakonov in/ali ukazov. Neka stran v konfliktu najpogosteje izbere nenasilne akcije, ker jim vojaška sila ni na voljo. Gene Sharp v svoji klasifikaciji metode nenasilne akcije deli v tri skupine.

TABELA 1.1.: METODE NENASILNE AKCIJE

PROTEST in MNENJA	NESODELOVANJE	POSREDOVANJE
Množične demonstracije	Neubogljivost civilistov	Preobrnitev pripomočkov
Peticije	Vse oblike stavke	Zasedanja
Protestni pogrebi	Ekonomski bojkot	Kreacija paralelnih institucij
Stavke (na ulici)	Zadržanje davkov	Nenasilne blokade
Odrekanje spoštovanja	Zadržanje kreditov	Poučevanja
Stavkovne straže	Legalna obstrukcija	Zaseg čistega premoženja
Lažne nagrade	Preskrba pribežališča	Alternativni trgi
Bratenje	Zadržanje posojil	Gverilsko bojišče
Bedenje	Diplomatsko nesodelovanje	Ponarejanje
Govori/zagovori	Odpoved službenih mest	Prisilno razkrivanje identitete
Ponarejene volitve	Zavrnitev nabora	Nenasilna invazija
Parade in marši	Socialni bojkot	Nenasilna sabotaza
Simbolična dejanja javnosti	Nepozornost do postavljenih uradnikov	Iskanje ujetništva
Zastraševanje in vznemirjanje uradnikov	Pravno nesodelovanje	Dumping proizvodnje

VIR: Ackerman, Kruegler (1994): Strategic nonviolent conflict, str. 6

Metoda nenasilne akcije, ki se je tibetansko ljudstvo, tako doma kot tudi v izgnanstvu, največ poslužuje, pridružujejo pa se ji tudi »podporniki« tibetanskega boja, so demonstracije. Poleg tega da množično demonstrirajo, se Tibetanci borijo še na druge načine: gladovno stavkajo, pojejo domoljubne pesmi, odrekajo spoštovanje kitajskim uradnikom in jih zasmehujejo, ne ubogajo ukazov kitajskih oblasti (npr. skrivajo dalajlamove fotografije) ... Tibetanska skupnost v izgnanstvu v Indiji je vzpostavila svoje državne institucije – vlado, parlament – in postavila samostane vseh šol tibetanskega budizma ter nekatere kulturne ustanove.

1.4.4. Dalajlama⁵

Dalajlama je naziv tibetanskega duhovnega in (do leta 1959) političnega vodje. Ta naziv pripada vodji sekte gelug, ki ga imajo za inkarnacijo⁶ Avalokitešvare, Bude sočutja, in predstavlja najvišjo avtoriteto v Tibetu. Po smrti dalajlame vedno v skladu s teorijama o potovanju duše in kontinuiteti uma novega dalajlamo poiščejo – ta funkcija se ne voli. S polnoletnostjo dalajlama prevzame tudi posvetno oblast, prej je samo duhovni vodja, posvetna oblast pa je v rokah regenta. Do danes se je razvrstilo štirinajst dalajlam, ki so v zgodovini Tibeta odigrali različne vloge. Dokler je dalajlama še živel v Tibetu, je bila v njegovih rokah združena absolutna oblast (duhovni in posvetni vladar). Danes ima dalajlama, po iz leta 1991 sprejeti ustavi tibetanske skupnosti v izgnanstvu, v svojih rokah izvršno moč, ki pa mu jo lahko parlament odvzame.

Izraz dalajlama se v moji nalogi nanaša v prvi vrsti na XIV. dalajlamo Tenzina Gjatsa, v povezavi s tibetansko-kitajskim konfliktom pa bom omenila tudi njegovega predhodnika, XIII. dalajlamo Thubtena Gjatsa.

⁵ Več v poglavju o tibetanskem budizmu (podpoglavje 2.1.2.)

⁶ Utelešenje, učlovečenje

2. TIBETANSKI BUDIZEM⁷ (lamaizem)

Tibetanska civilizacija se je pojavila že pred budizmom (čeprav je imel le-ta velik vpliv na razvoj tibetanske kulture) in se v začetku oblikovala z religijo bon, animističnim kultom, ki so ga vodili izganjalci duhov, šamani in svečeniki. Ker pa se je religija bon v Tibetu razvijala sočasno z iz Indije prihajajočim budizmom, je med njima prišlo do rivalstva, vladarji so ju izmenoma jemali v zaščito ali preganjali. Bon je prevladoval v Tibetu do pojava budizma v deželi najprej v 6. stoletju, še močneje pa v 7. in 8. stoletju. Slednjič pa je v 11. stoletju prilagojeni in na novo organiziran bon privzel lamaistični nauk, besednjak in institucije. Tako je tudi lamaizem nekakšna sinteza: združuje stara animističnih verovanja (prvine bona) in budizem (mahajana).

Budizem je v Tibet po izročilu vpeljal v sedmem stoletju kralj Songcen (Songtsen) Gampo (617-649), ki so ga pozneje imeli za emanacijo Bude Avalokitešvare. Bil je poročen s kitajsko in nepalsko princeso, obe sta bili budistki, tako je tudi on sam sprejel budistično vero. Eliade (1996: 175) pravi, da nastopa budizem kot državna vera prvič v uradnih listinah iz časa kralja Trisonga Decena (Detsena, 755-797), ki je povabil v Tibet velike indijske učitelje Santarakšito, Kamalašilo in za Tibetance najpomembnejšega Padmasambhavo. Za kraljevo varstvo sta se potegovali indijska šola, ki je poučevala stopnjevito pot k osvoboditvi, in kitajska, ki je ponujala tehnike, katerih cilj je bilo trenutno razsvetljenje. Kralj je prisostoval njunima razlagama in obrambi metod ter na koncu izbral indijsko šolo. V njegovem času so pridobivali na pomenu samostani, ki jim je dodelil posesti. S tem se je začel proces, ki se je sklenil z lamaistično teokracijo. Nasledniki kralja Trisonga so budizem kot uradno vero še okrepili in menihi so imeli privilegiran položaj v politični hierarhiji, to pa je pripeljalo do nasprotovanja plemstva. Za časa kralja Langdrame (838-842), ki je bil zagrizen branilec bona, so bili budisti preganjani. Po njegovem umoru je Tibet razpadel na številne kneževine, ki so si bile stalno v laseh, in v brezzakonje. Tako je bil budizem več kot sto let prepovedan, templji so bili onečaščeni, menihom je

⁷ o tej tematiki je pri nas pisal Aleš Črnič. Glej: Črnič (1996): Tibetanski budizem, religija, duhovna praksa in filozofija. Diplomsko naloga. FDV, Ljubljana. Tudi: Črnič (2001): Tibetanski budizem. V: Čeplak Mencin, Črnič, Bartol (ur.): Srečevanja s Tibetom, str. 49-65. Učila International, Tržič.

grozila smrt, morali so se poročiti ali pa sprejeti bonizem. To obdobje je bilo zelo naklonjeno širjenju magije in orgiastičnih tantričnih praks. Guru, tibetansko lama, je dobil velikanski pomen s prihodom velikega tantričnega mojstra Atiše v zahodni Tibet leta 1042. Ta je s svojo reformo hotel obnoviti izvirne strukture budizma: strogo moralno vedenje menihov, celibat, askezo, tradicionalne meditacijske metode ... S tem je postavil temelje za poznejšo šolo 'krepostni' gelug. Teh reform pa nekaj menihov ni hotelo sprejeti in so se sklicevali na nauk Padmasambhave ter se kasneje opredelili za 'stare', pripadnike njingma šole. Šola gelug je dokončno zmagala pod vodstvom petega dalajlame v 17. stoletju.

Tibetanski budizem ni monoliten, saj ga sestavljajo štiri glavne ločine: nyingma (nastala v 7. stol.), kargyu (10.,11.stol.), sakya (11. stol.) in gelug (konec 14. stol.), ki se delijo še nadalje na podločine. Načeloma je dve šoli v Tibetu najlažje razlikovati po barvi »klobukov«, ki jih člani nosijo ob ceremonialnih priložnostih. 'Rdeči' označujejo nereformistične šole od nyingma do kargyu, 'rumeni' pa nanašajo na reformistično šolo, ki jo je utemeljil Tsongkhapa. Po stari tibetanski legendi je Tsongkhapa nekoč kot zadnji stal v vrsti samostanskih novincev, ki so čakali na dovoljenje za vstop v samostanske prostore v samostanu Sakija. Ko je kot zadnji novinec prišel na vrsto, da bi ga kot prej vse ostale preoblekli v meniško haljo, so rdeči klobuki, običajni za to nošo, zmanjkali. Ker pa so mu glavo morali pokriti, so službujoči menihi segli po prvem klobuku, ta pa je bil rumene barve. Od takrat ni Tsongkhapa nikoli nosil klobuka drugačne barve in tako je rumena barva postala znak reformirane »cerkve«. Posledično so rumene barve tudi vse osebne stvari dalajlame (Harrer 1998: 171).

Choedon (1997: 66) navaja, da vse štiri ločine ostajajo zveste vsem naukom glavnih budističnih šol, hinajana, mahajana in tantrajana – Tibetanci ne ločijo teh naukov in vse enako spoštujejo, čeprav v deželi prevladuje mahajana budizem. Velja tudi, da se Tibetanci le redko predstavijo kot pripadniki posamezne ločine, ampak se ponavadi opisujejo kot nangpa ('vse znotraj Zakona, več je Buda'). V Tibetu je velika večina ljudi budistov, ki je zaradi pomembnega položaja lam v Tibetu imenovan tudi lamaizem. Ostali so bonisti (bonpoji), kristjani in muslimani, po okupaciji pred dobrimi petdesetimi leti pa živi tam tudi vedno več versko neopredeljenih kitajskih naseljencev.

2.1. NASTANEK IN POMEN INSTITUCIJE DALAJLAME

»Dalajlama pomeni različne stvari različnim ljudem. Nekaterim pomeni, da sem živi Buda, zemeljska manifestacija Avalokitešvare, bodhisatve sočutja. Drugim pomeni, da sem božanski kralj. V poznih petdesetih je pomenilo, da sem podpredsednik upravnega komiteja Narodnega ljudskega kongresa Ljudske republike Kitajske. Ko sem potem pobegnil v izgnanstvo, so me imenovali kontrarevolucionar in parazit. Nobenega teh poimenovanj si nisem izmislil sam. Meni pomeni 'dalajlama' naziv, ki pojasnjuje, katero službo opravljam. Sem le človeško bitje, po naključju Tibetanec, ki se je odločil, da bo budistični menih.«

(Tenzin Gyatso, XIV. dalajlama 1995: 7)

Čeprav se zdita Tibet in dalajlama nerazdružljivi dejstvi, obstaja institucija dalajlame šele dobrih štiristo let. Naziv dalajlama je v drugi polovici 16. stoletja mongolski vladar Altan Khan podelil Sonamu Gjatso, vodji ločine gelug v zahvalo za njegovo učenje budizma v Mongoliji. Sonam Gjatso je postal tretji dalajlama, saj je bil ta naziv za nazaj podeljen dvema njegovima predhodnikoma v znak priznavanja njunega dela. Do danes se je razvrstilo štirinajst dalajlam, štirinajst inkarnacij Avalokitešvare, tibetansko Čenrezija, Bude sočutja in zaščitnega božanstva Tibeta. V. dalajlama, imenovan tudi Veliki Peti (17. stol.), je razglasil sebe in svoje predhodnike za inkarnacijo Čenrezija, ki se tako vedno znova in znova rojeva (reinkarnira), da bi odrešil svoje ljudstvo. Beseda dalaj je mongolskega izvora, pomeni ocean, s tem pa tudi, da je lamovo učenje tako globoko in prostorno kot ocean. Tibetanska beseda z enakim pomenom je gjatso, ki je hkrati del imena vseh (razen prvega) dalajlam. Heinrich Harrer je v svojem delu Sedem let v Tibetu zapisal, da Tibetanci ne uporabljajo imena dalajlama, ampak svojega 'božanskega kralja' nazivajo gjalpo rimpoče, kar pomeni 'plemeniti kralj'. Njegova družina pa ga imenuje še preprosteje s kundun, kar je moč prevesti kot 'sedanjost' ali 'navzočnost' (1998:129). XIV. dalajlama na Zahodu velja za 'živega boga' in ga vsi spoštljivo nagovarjajo z 'Njegova svetost', sam sebe pa pojmuje kot preprostega meniha.

Zaradi velikega pomena dalajlame v tibetanski kulturi, ga tudi imenujejo na poseben način. Črnič navaja, da novega dalajlamo vedno poiščejo in nikoli ne izvolijo ali

izberejo. Njegovo iskanje temelji na dveh teorijah: hinduistični o potovanju duše in budistični o kontinuiteti uma (2001: 80). Poznajo tri načine oz. pripomočke za iskanje nove inkarnacije:

1. Najpomembnejši znak, kje iskati novega vodjo, običajno priskrbi dalajlama sam za časa svojega življenja s tem, da nakaže, v katerem delu dežele se bo rodil novi vodja. Ker pa to zaradi spleta okoliščin pogosto ni mogoče, po dalajlamovi smrti njegovi najtesnejši sodelavci iščejo namige skozi razne vizije, ki se pojavijo v meditaciji ali sanjah.
2. Drugi pripomoček je državni orakelj (najpomembnejši je Nečung⁸), ki v svojem transu vidi vizijo o kraju in družini, iz katere bo izšel novi dalajlama.
3. Tretji pripomoček je skrivnostno sveto jezero, ki leži približno 150 km jugovzhodno od prestolnice (obstaja več svetih jezer, najpomembnejše pa je Lhamoi Lhatso). K jezeru se približa Tibetanec čistega uma z vprašanjem, v središču jezera pa se kot vizija pojavi jasen odsev, ki ponudi odgovor (povzeto po Črnič 2001: 81).

Znamenja, ki so pripeljala do najdbe nove inkarnacije (tibetansko tulku) dalajlame na primeru XIV. dalajlame:

- ❖ Balzamirano truplo trinajstega dalajlame (umrl 1933) je bilo postavljeno v sedeči položaj – ugotovili so, da se je njegova glava sama obrnila tako, da ni več gledala proti jugu, temveč proti severovzhodu.
- ❖ Regentova vizija – v vodi svetega jezera Lhamoi Lhatsa v južnem Tibetu je videl regent tibetanske črke Ah, Ka in Ma, podobo dvonadstropnega samostana s turkizno in zlato streho ter hrib in majhno hišo z nenavadnim žlebovi.
- ❖ Skupina, ki jo je vlada poslala, naj poišče novo inkarnacijo je bila prepričana, da črka Ah pomeni severovzhodno provinco Amdo, Ka pa se nanaša na samostan Kumbum. Tako so morali poiskati samo še pravo hišo.
- ❖ Ko so prišli do takrat triletnega otroka, so mu pokazali več predmetov, ki so pripadali Thuptenu Gyatsu, XIII. dalajlami, in več drugih podobnih novih predmetov – otrok je moral izbrati predmete, ki so pripadali njegovemu predhodniku, in jih prepoznati za svoje (Gyatso 1995: 20-21).

⁸ Državno preročišče. Pomembno vlogo je imel tudi v letu 1959 pri odločitvi dalajlame za umik iz Tibeta.

Ko je prava reinkarnacija enkrat določena, dečka (dalajlama lahko postane le moški, čeprav je v Tibetu tudi nekaj visokih ženskih utelešenj) ustoličijo v Potali (zimski rezidenci dalajlam, poletja so preživljali v Norbulingmenihiki) in ga postavijo za dalajlamo. Potem se zanj prične samostansko izobraževanje pod vodstvom učenih menihov iz gelug-pa šole, ki dolga leta zapolnjuje njegov čas. Ko deček doseže polnoletnost, približno pri osemnajstih, preide v njegove roke duhovno-politična oblast v Tibetu. Do polnoletnosti je nosilec politične moči izvoljeni regent, duhovna oblast pa je ves čas v rokah dalajlame. Preden dalajlama prevzame politično oblast, se mora izkazati v debatiranju z in pred učenimi menihi. Najvišja stopnja izobrazbe, ki jo je moč doseči na tibetanskih budističnih univerzah, je naziv geše, tj. naslov doktorja budističnih znanosti, ki ga je zdajšnji dalajlama dosegel pri petindvajsetih letih.

Dalajlame so imeli v času svojega vladanja večjo ali pa manjšo vlogo v svoji deželi. Najpomembnejši dalajlame v zgodovini Tibeta so zlasti I. dalajlama, ki je bil glavni učenec reformatorja Tsongkhape in opat samostana Drepung (enega od 'treh stebrov države', druga dva sta samostana Ganden in Sera), II. dalajlama, V. dalajlama, ki je prvi združil posvetno in duhovno oblast v Tibetu, ter zadnji dve inkarnaciji Sonama Gjatsa, XIII. in XIV. dalajlama.

2.1.1. PANČENLAMA

Pančnlama je druga, takoj za dalajlamo, najvišja avtoriteta v Tibetu in je inkarnacija Amithabe (tibetansko Dhyani Bude), Bude svetlobe, luči. Tudi pančnlama se tako kot dalajlama reinkarnira v dobro tibetanskega ljudstva in prav tako tudi pančnlame ne izvolijo, ampak poiščejo novo inkarnacijo umrlega pančnlame. Odnos med dalajlamo in pančnlamo je spoštljiv odnos učitelja in učenca, pri čemer starejšemu pripada vloga učitelja in svetovalca. Naziv pančnlama (tudi tašilama po samostanu Tashilhunpo, ki je njegov glavni stan) je v 17. stoletju kot prvemu podelil svojemu učitelju (izraz pomeni »veliki učenjak«) V. dalajlama.

Pančnlama ima, za razliko od dalajlame, v rokah duhovno oblast. Posvetno oblast ima pančnlama le na območju, kjer stoji njegov samostan (mesto Shigatse in okoliš). Vendar pa je potrebno opozoriti, da so kitajski politiki pa tudi Britanci v

začetku 20. stoletja izrabljali prepad med XIII. dalajlamo in IX. pančenlamo. Tako se je bil pančenlama vedno bolj povezoval s Kitajci in tudi naslednjega (X.) pančenlamo so vzgojili na Kitajskem in pozneje z njim manipulirali. Po pobegu dalajlame iz Tibeta so pančenlamo kot kitajsko marioneto postavili na njegovo mesto. Vseeno pa je tibetansko ljudstvo za svojega voditelja še naprej priznavalo le dalajlamo in molilo za njegovo vrnitev v deželo, pančenlamo pa so častili kot trenutno najvišje v Tibetu živeče utelešenje. Tudi sam X. pančenlama je pred svojo smrtjo (leta 1989), potem ko je mnogo let preživel v kitajskih zaporih, izjavil, da je edini pravi voditelj Tibeta dalajlama in da upa na njegovo čim prejšnjo vrnitev. Leta 1995 je dalajlama razglasil novega, enajstega pančenlamo, ki pa so ga kitajske oblasti nekaj mesecev pozneje odstavile in na njegovo mesto v samostanu Tashilhunpo postavile svojega pančenlamo – sina kitajskih partijskih funkcionarjev. Tako je postal enajsti pančelama, ki ga je razglasil dalajlama, najmlajši politični zapornik na svetu.

2.1.2. XIV. DALAJLAMA

Sedanji dalajlama, s celotnim imenom Jampel Ngawang Lobsang Yeshe Tenzin Gjatso, se je rodil leta 1935 v skromni kmečki družini v provinci Amdo. Za dalajlamovo reinkarnacijo so ga spoznali pri treh letih in ga skupaj z družino pripeljali v prestolnico. Leta 1940 so ga v Lhasi ustoličili kot dalajlamo. Pri šestnajstih je po navodilu kutena (državni orakelj Nečung) moral prevzeti vso posvetno oblast in vse funkcije, ki jih prinaša položaj dalajlame, ker se je širila kitajska okupacija Tibeta. Ker ni bilo moč doseči miru med tibetanskim narodom in kitajsko vojsko, je 17. 3. 1959, sedem dni po ljudski vstaji zoper Kitajce, zapustil Lhaso in se umaknil v izgnanstvo v Indijo. Ves čas svojega bivanja v izgnanstvu si prizadeva za miroljubno osvoboditev Tibeta in je pomemben zagovornik nenasilja. Za svoj mirovni načrt v petih točkah iz leta 1987 o spremembi Tibeta v območje miru, ki ga je predstavil na svojem obisku v Združenih državah Amerike, je dve leti pozneje dobil Nobelovo nagrado za mir. Sam pravi, da je ta nagrada spremenila odnos državnikov, tudi Kitajcev, do njega. Zaradi diplomatskih razlogov ga večina voditeljev držav in odgovornih sprejme zasebno, nekateri pa tudi uradno. Tako so ga zasebno sprejeli ob njegovem obisku Slovenije julija 2002 tudi odgovorni v naši politiki: predsednik Milan Kučan, premier Janez Drnovšek, predsednik DZ Borut

Pahor in vodje poslanskih skupin. Čeprav njegova potovanja niso politične narave, pri nas je predaval o moči sočutja in etiki za novo tisočletje, kitajski predstavniki pogosto protestirajo. Tako je tudi kitajsko veleposlaništvo v Sloveniji zaradi njegovega obiska pri nas izrazilo uradni protest. Kitajska namreč meni, da je Tibet ena izmed njenih provinc, in ne priznava njegovega voditelja (www.24ur.com).

Če bi Kitajska priznala Tibetu nekakšno avtonomijo, se je dalajlama pripravljn odreči vlogi političnega vodje in jo prepustiti svojemu nasledniku, sam pa se povsem posvetiti vlogi duhovnega vodje (poglavar tibetanskega budizma).

Leta 1994 je izjavil:

»Trdno sem se odločil, da v prihodnosti, ko bo Tibet postal neodvisen, ne bom vodil tibetanske vlade niti v njej ne bom imel nobene vloge. Vodja vlade mora postati nekdo, ki ga bo demokratično izvolilo ljudstvo. Sam pa sem pripravljen storiti karkoli za dobrobit tibetanskega ljudstva. Z veseljem bom ostal javna osebnost, ki jo bo mogoče prositi za nasvet pri posebej težkih odločitvah in problemih, ki jih z obstoječo vlado in drugimi političnimi mehanizmi ne bo mogoče razrešiti. Menim, da bom laže služil ljudstvu kot posameznik zunaj vlade.« (v Črnič 2001: 84)

Tibetanski parlament v izgnanstvu je leta 1991 po vzoru zahodnih demokracij sprejel ustavo, ki določa pravice in dolžnosti tibetanske skupnosti v izgnanstvu, delovanje vlade in parlamenta ter predstavlja temelje demokratičnega sistema, na jasno izraženo zahtevo dalajlame pa tudi omejuje njegovo vlogo. Tako je izvršna moč še vedno v rokah dalajlame, vendar mu jo lahko parlament odvzame. Funkcijo dalajlame lahko parlament z dvotretjinsko večino dodeli svetu regentov, ki ga sestavljajo trije regenti, izvoljeni skupno s strani vlade in parlamenta (prav tam).

Leta 1996 je kitajska komunistična partija začela s kampanijo Strike Hard (neusmiljeni udarec ali udari močno), vsekitajsko akcijo proti korupciji in kriminalu. Na Tibetu je bila ta akcija že od samega začetka uperjena proti 'separatizmu' in dalajlami kot glavnemu državnemu sovražniku. Ker ostaja dalajlama globoko zasidran v ljudskih množicah, Kitajci potrpežljivo čakajo, da se bo iztekel njegov življenjski cikel. Kajti Tibet brez dalajlame bo mnogo laže zlomiti in ga dokončno spremeniti v kitajsko provinco (problem iskanja nove reinkarnacije, pričakovano oviranje in vmešavanje kitajskih oblasti).

3. TIBETANSKA ZGODOVINA DO 20. STOLETJA

Etnično tibetansko prebivalstvo je naseljeno na območju, ki je veliko kot zahodna Evropa, saj Tibetancev ni moč najti samo na Kitajskem, ampak živijo tudi v sosednjih državah (Indiji, Nepalju in Butanu), po komunistični okupaciji pa se jih je veliko naselilo tudi na Zahodu. Goldstein (1998: 4) navaja, da na Kitajskem živi 4,6 milijonov etničnih Tibetancev. Živijo na območju, ki se glede na zgodovinske izkušnje deli na »politični« in »etnografski« Tibet. Prvega je vodil dalajlama in je enak današnji Avtonomni regiji Tibet, nanj se sklicuje tudi Kitajska, ko govori o Tibetu. »Etnografski« Tibet pa se nanaša na tibetanski območji Amdo in Kham, ki sta danes del kitajskih provinc Qinghai, Sichuan, Gansu in Yunnan. To je Tibet v očeh dalajlame in njegovega ljudstva.

SLIKA 3.1. ZEMLJEVID TIBETA PRED KITAJSKO INVAZIJO 1949/50

VIR: www.tibet.com/glance.html

Tibetanska zgodovina in politika se že od vsega začetka prepletata z verovanjem svojih vladarjev. Religiji z največ vpliva v posameznih obdobjih sta bili bon in budizem. Prva vladarska dinastija Yarlung⁹ je bila zvesta bonu, dokler se niso v času vladanja 28. kralja na Tibetu pojavili prvi budistični spisi. V naslednjih desetletjih je

⁹ Tibetanska dinastija, ki je vladala skoraj tisoč let.

prišlo do nenehnih sporov glede vladajoče religije, vseeno pa je kralj Songtsen Gampo uspel tibetansko državo v 7. stoletju prvič združiti, njegovi nasledniki pa so Tibet spremenili v eno največjih azijskih sil (vojaški uspehi, diplomacija porok). Dolga vrsta tibetanskih božanskih kraljev se je v 9. stoletju končala z umorom kralja Lang Darne, častilca bona. Združeno in poenoteno tibetansko kraljestvo je razpadlo na številne majhne kneževine in fevde, ki so jih vodili člani nekdanje aristokracije. Ker so si bili stalno v laseh, je v deželi zavladal nered in Tibetanci so se morali umakniti z ozemelj centralne Azije in južne Himalaje. Vse bolj pomembne sile v politiki Tibeta so postale verske ločine, ki so postopoma začele izpodrivati vpliv in ugled plemiških družin v družbi.

V 13. stoletju so Mongoli začeli širiti svoj imperij proti Evropi na zahodu in proti Kitajski na vzhodu. Da bi se izognili zavojevanju, je voditelj sakya šole, takrat močne (vodilne) šole tibetanskega budizma, z mongolskimi cesarji (dinastija Yuan) sklenil sporazum. Tibetanski lama je obljubil politično lojalnost ter verske blagoslove in nauke v zameno za pokroviteljstvo in zaščito. To versko razmerje je dalo sakya lami položaj najvišje avtoritete v Tibetu. Mongoli niso nikoli združili uprave Tibeta in Kitajske. Sakya lame so zaporedoma vodili deželo približno sto let. Med njihovo vladavino je prišlo do pomembne spremembe: kraljevo moč, ki je temeljila na sili, je zamenjala na verovanju temelječa moč lam (Choedon 1997: 50). Leta 1642 je bil V. dalajlama ustoličen kot regent v Tibetu. Ob pomoči mongolskega zaščitnika je vzpostavil suvereno oblast v deželi in navezal tesne verske stike z mandžurskimi cesarji, dinastijo Qing (Tsing)¹⁰, ki so osvojili Kitajsko. Dalajlama je pristal, da postane verski voditelj mandžurskega cesarja v zameno za pokroviteljstvo in zaščito (vzpostavil se je odnos duhovnik zavetnik). Ob koncu vladanja V. dalajlame je imel Tibet enovit politični sistem, fevdalne rodbine so bile podrejene centralizirani oblasti. Prvič v zgodovini Tibeta so bila vsa njegova etnična ozemlja združena pod absolutno oblastjo dalajlame. Tibet je doživel razcvet in ostal neodvisna država.

Nekateri mandžurski cesarji so v 18. stoletju uspeli doseči določeno mero vpliva v Tibetu tako, ko so štirikrat poslali v Tibet cesarsko vojsko, da bi dalajlamo in

¹⁰ Mandžurska dinastija je vladala od 1644 do 1911. Tibet ni nikoli navezal stikov s kitajsko dinastijo Ming, ki je na Kitajskem vladala v letih 1368-1644.

tibetansko ljudstvo zaščitila pred notranjimi nemiri in tujo invazijo (Mongoli, Gurki). Dosegli so vzpostavitev vojaških postojank in kitajskih poslancev (ambanov) v Lhasi. Tibet je imel položaj protektorata, ni pa bil priključen mandžurskemu cesarstvu. Ambani so poskušali vplivati na tibetansko vlado predvsem v zunanjih zadevah, a niso bili uspešni, saj je Tibet v veliki meri še naprej samostojno vodil odnose s sosednjimi državami. Tibet je bil na začetku 19. stoletja vmešan v politike velikih sil. Na eni strani je bila imperialna Kitajska, tibetanski varuh in zaščitnik, ki pa se je drobila pod udarci evropskih sil in Japonske, na drugi strani pa sta si pozicijo moči postopoma s spretnostjo pridobili britanska Indija na jugu in Rusija na severu. Skozi 19. stoletje je Tibet prevzel politiko izolacionizma in zaprl svoje meje za vse tujce. Vseeno pa se je XIII. dalajlama (1879-1933) zavedal dragocenega položaja svoje države in potrebe po dogovoru s sosedi, še posebej s Kitajsko in britansko Indijo, o točnem političnem statusu Tibeta.

4. BRITANSKI VPLIV V TIBETU

4.1. BRITANSKA (TRGOVSKA) MISIJA

Vpliv Velike Britanije se je na indijski podcelini zaustavil na južni tibetanski meji, saj zaradi nezaupanja do tujcev Tibet ni hotel navezati neposrednih stikov z britansko vlado. Že v 18. stoletju so Britanci jasno videli ovire svoji politiki do Tibeta in morebitnem zavezništvu z dalajlamami v antagonizmu himalajskih dežel (Butan, Nepal) do Krone, saj so se prebivalci teh dežel počutili kulturno bliže Tibetu kot pa Britaniji. Oviral jih je tudi prisotnost mandžurskih cesarjev, njihovih predstavnikov v Lhasi ter kitajskih menihov v tibetanskih samostanih, ki so na Britance gledali kot na nevernike. Vpliv Britancev je zmanjševal tudi rastoči vpliv Rusije na tem območju (Arpi 1999: 108). Britancem je leta 1816 uspelo svojemu trgovskemu imperiju priključiti Nepal, deset let pozneje so se razširili še na Assam in tako mejili z Butanom. Le-ta je po napadu leta 1865 postal njihov protektorat. Prosto pot do Tibeta so Britanci videli v priključitvi oz. kontroli nad kraljestvom Sikkim, ki je bil tibetanski protektorat. To jim je uspelo s pogodbo leta 1861. Največjo grožnjo svojim načrtom s Tibetom (odprtje trgovskih poti) pa so videli v vzpostavljanju vpliva Rusije v Lhasi.

Med Rusijo in Tibetom so preko Mongolov obstajale nekakšne kulturne vezi, saj je večina mongolskih plemen znotraj ruskega območja izšla iz reformirane ločine tibetanskega budizma, ki se je širila v 16. in 17. stoletju. Tu je pomembno vlogo igral Dorijev¹¹, duhovni svetovalec, učitelj in prijatelj XIII. dalajlame, ki je, kot pravi Arpi (1999: 122), sanjal o odnosu med Rusijo in Tibetom, ki bi izključeval druge velike sile, še posebno Veliko Britanijo. Richardson (1962: 82) pa navaja, da naj bi Dorijev svetoval dalajlami, naj se poveže z Rusijo, ker je Kitajska šibka. V letu 1902 so bile stalno prisotne govorice o skrivni pogodbi med Rusijo in Tibetom, ki naj bi jo bila kitajska vlada pripravljena spregledati. Ker govoric nihče ni zanikal, so v obstoj dogovora začeli verjeti tudi Britanci. Prav tako so na indijski meji pogosto govorili o ruskem orožju, ki naj bi bilo na poti v Lhaso. Te govorice je sprožil britanski vohun, japonski menih Kawaguchi, ki je bil leto poprej v tibetanski prestolnici.

¹¹ Po letu 1900 ruski predstavnik v Lhasi

Rusija in Kitajska sta leta 1902 podpisali trgovski dogovor, v katerem sta med drugim zapisali tudi, naj Tibet postopoma postane država z neodvisno notranjo administracijo, Rusija bo reorganizirala tibetansko vojsko po evropskem modelu, Kitajska pa bo poskrbela za ekonomski razvoj. Prav tako ne bosta dovolili tretji sili, da bi se vmešavala ali povzročala težave (Arpi 1999: 127). Odgovor Britancev na to je bila odločitev, da bodo že na začetku zmanjšali ruski vpliv tako, da bodo vzpostavili prijateljske odnose s Tibetom in regulirali trgovske posle ter imenovali britanskega predstavnika v Lhasi. V ta namen so julija 1903 poslali v Tibet misijo za pogajanja o obmejnih in trgovinskih vprašanjih pod vodstvom polkovnika Younghusbanda. Na pogajanja niso prišli niti predstavniki Tibeta niti kitajski predstavniki. Po nekaj mesecih se je britanska ekspedicija brez uspeha vrnila v Indijo. Januarja 1904 je, okrepljen z vojsko, Younghusband začel nov pohod v Tibet in prišel do mesta Gyantse, kjer je naletel na odpor tibetanske vojske. V pokolu, ki je sledil, je bilo veliko Tibetancev ubitih. Čeprav je bil tibetanski upor šibak, Lhasa (vlada) ni pristala na pogajanja, temveč je zbirala vojsko med Lhaso in Gyantse in kasneje je tibetanski vojski uspelo pregnati Britance v dolino Chumbi¹² in zavzeti mesto Gyantse.

Ko so Britanci ugotovili, da se s Tibetanci ni mogoče pogajati, je britanska vlada sprejela odločitev, da mora v Lhaso misija in se dogovarjati neposredno z dalajlamo. Medtem sta dalajlama in Dorijev zbežala iz prestolnice in se zatekla v Mongolijo. Avgusta 1904 so Britanci dospeli v Lhaso. Prvi jim je dobrodošlico izrazil kitajski predstavnik, a se z njimi ni mogel pogajati, saj ni imel nobene oblasti nad Tibetanci. Tudi tibetanski ministri iz strahu, da ne bi naredili kaj, za kar bi morali pozneje odgovarjati, niso bili pripravljeni sodelovati. Tako so se Britanci lahko pogajali le z visokim menihom Tri Rimpoche, ki ga je dalajlama pred svojim odhodom imenoval za regenta. Ker je regent prejel oblast od tibetanske skupščine, je bila brez oklevanja v začetku septembra podpisana britansko-tibetanska konvencija, t.i. *Lhaška konvencija* (Richardson 1962: 86). Konvencija je zajemala odškodnino za vojaško ekspedicijo, menjavo zapornikov, razmejitve s Sikkimom in odprtje trgovine med Indijo in Tibetom (Arpi 1999: 142). Velika Britanija je obravnavala Tibet kot neodvisno državo, tibetanska vlada pa se je strinjala, da ne bo nobeni tuji sili dovolila

¹² Strateško pomemben prehod med Tibetom in Indijo, začasni nadzor nad dolino Chumbi so Britanci zahtevali v leta 1904 podpisani Lhaški konvenciji.

intervenirati v svoje notranje zadeve ali imeti v Lhasi svoje predstavnike brez predhodnega soglasja Velike Britanije. Konec septembra se je britanska odprava že vračala v Indijo. Richardson (1962: 93) navaja, da je odsotnost kitajskih predstavnikov pri *Lhaški konvenciji* pokazala direktno moč Tibeta, da sam sklepa pogodbe, prav tako v Konvenciji ni ničesar, kar bi namigovalo na suverenost (vrhovno gospostvo) Kitajske ali celo kakšne posebne vezi z njo.

V letih 1905-1906 je dalajlama obnovil stike z ruskim carjem in Sankt Peterburgom. To je leta 1906 Britance vodilo najprej v podpis britansko-kitajske konvencije, s katero je britanska vlada priznala, da Kitajska ni tuja sila v Tibetu in je zato odgovorna, da ohranja integriteto Tibeta. Leto pozneje je bila podpisana britansko-ruska konvencija. Z njo je britanska vlada znova priznala kitajske pravice v Tibetu, obe strani pa sta se zavezali, da se bosta s Tibetom pogajali le preko Kitajske. Kitajci kot gospodar Tibeta so za Britance pomenili najboljšo pot za zaustavitev Rusov pri njihovem vmešavanju v dogajanje v osrednji Aziji (Arpi 1999: 152-154). Obe pogodbi sta bili podpisani brez vednosti Tibetancev.

Konec leta 1909 se je po več kot petih letih XIII. dalajlama vrnil v Lhaso, odločen boriti se za neodvisnost Tibeta. Arpi navaja, da je britanskemu agentu v mestu Gyantse poslal telegram: »*Veliki insekti požirajo in skrivaj poškodejejo majhne insekte.*« (1999: 161)

4.2. KITAJSKA OKUPACIJA (leta 1910)

V letu 1905 so kitajske oblasti za novega vojaškega komandirja v Tibetu imenovale Zhao Erfenga, čigar cilj je bil Tibet ponovno vključiti v kitajski imperij. Najprej sta z bratom Zhao Erxunom razdelila Tibet v različne administrativne oddelke: Amdo je postal provinca Quinghai, Kham pa Xikang (Arpi 1999: 162). Zaradi dogodkov v vzhodnem Tibetu (Kham) – uničevanje samostanov in pobje menihov – je bil Zhao Erfeng med Tibetanci poznan kot »mesar Zhao«. Kašag, tibetanski ministrski svet je zaradi teh dogodkov protestiral pri kitajskem predstavniku, a brez uspeha.

Leta 1910 je cesarska vojska vdrla v osrednji Tibet, da bi povrnila dejanski vpliv mandžurske Kitajske in spreobrnila deželo v kitajsko provinco. Ko so začele kitajske

čete ogrožati Lhaso (zavzeli so jo februarja 1910), je dalajlama zbežal v Indijo in zaprosil za politični azil. Takrat je prvič v tibetanski zgodovini zaprosil tuje sile za pomoč pri zaustavitvi kitajske agresije. V boju za neodvisnost Tibeta je upal tudi na pomoč Velike Britanije, vendar je kmalu spoznal, da bo Velika Britanija ostala nevtralna, saj ni hotela nasprotovati Kitajski ali Rusiji. Arpi opozori, da se je v tem času v Tibetu začelo gibanje pasivnega upora: namesto da bi plačevali davke Lhasi, so lastniki zemlje in bogati trgovci pošiljali svoje dohodke neposredno v Darjeeling, kjer je prebival dalajlama (1999: 168). Kitajci so spoznali, kako pomemben je dalajlama, obžalovali so, da jim ga ni uspelo ujeti. K vrnitvi v Tibet so ga poskušali pripraviti tako, da so mu obljubljali, da mu bodo vrnilo vse njegov naslove. Dalajlama pa je vztrajal, da se je pripravljen pogajati le ob prisotnosti tretje sile – Velike Britanije.

Leta 1911 je na Kitajskem izbruhnila revolucija, ki je pomenila konec mandžurskega cesarstva. Revolucionarji so ubili tudi Zhao Erfenga, čigar smrt je pomenila konec kitajske prisotnosti v osrednjem Tibetu. Po vsem Tibetu je izbruhnila vstaja, sam dalajlama je poslal več mladih oficirjev, da so organizirali upor in uspešno pregnali kitajske čete iz Tibeta. Januarja 1913 se je dalajlama vrnil v osvobojeno tibetansko prestolnico.

5. OBDOBJE NEODVISNE DRŽAVE TIBET

Po vrnitvi dalajlame v Lhaso sta se Tibet in Mongolija kot dve suvereni državi, odločeni sami urejati svoje notranje in zunanje zadeve, začeli pogajati o neodvisnosti. Zavezali sta se, da bosta sledili budistični veri in ščitili druga drugo pred zunanjimi in/ali notranjimi grožnjami, odprta pa je bila tudi svobodna trgovina med državama (Arpi 1999: 174). 8. februarja 1913 je dalajlama razglasil neodvisnost Tibeta. Ta razglas imajo Tibetanci še danes za formalno deklaracijo svoje neodvisnosti.

V Deklaraciji o neodvisnosti, ki jo je razglasil XIII. dalajlama, je med drugim zapisano:

»... od časa Mongolov Džingiskana in Altankana, pod kitajsko dinastijo Ming in mandžursko dinastijo Tsing sta Tibet in Kitajska sodelovala na podlagi miroljubnih in spoštljivih odnosov. Pred nekaj leti so se oblasti kitajskih provinc Sečuan in Junan lotile kolonizacije našega ozemlja. Pod pretvezo, da izvajajo nadzor nad trgovinskimi posli, so v središče Tibeta vkorakale številne vojaške enote. Ob tem dogodku sem bil prisiljen s svojimi ministri zapustiti Lhaso in odpotovati v bližino državne meje. Upal sem, da bom mandžurskega cesarja tako opomnil, da so bili odnosi med Tibetom in Kitajsko vedno podobni razmerju med duhovščino in mecenom ter niso bili zgrajeni na enostranski pokorščini. Nisem imel druge izbire, kot da prestopim mejo. Kitajske čete so me namreč nameravale zajeti, živega ali mrtvega. Iz Indije sem cesarju poslal več brzojavk, toda izprijeni uradniki v Pekingju so njegov odgovor zadržali. Medtem se je mandžurski imperij zrušil. Tibetanci so to priložnost izkoristili in izgnali Kitajce iz srednjega Tibeta. Jaz pa sem se živ in zdrav vrnil v svojo sveto deželo, ki je združila vse sile in dosegla, da so se umaknile še zadnje kitajske čete, ki so ostale v Do Khamu, na vzhodu Tibeta. Trenutno so kitajske sanje o kolonizaciji Tibeta zamrle ...»

(v: Van Grasdorff 1998: 75-6).

Struga (2001: 22) pravi, da je v tem času nastalo t. i. »tibetansko vprašanje«, saj je (revolucionarna) vlada nove Republike Kitajske proglasila ozemlja Tibeta, Mongolije in Xinjinga za integralne dele svoje države. Britanci so se odločili zaščititi

svoje trgovinske interese na Kitajskem in v Hong Kongu, hkrati pa so se želeli izogniti neposredni meji s Kitajsko.

5.1. KONFERENCA V SIMLI

Zaradi napetosti na tibetansko-kitajski meji in spoznanja, da pogodbi, ki ju je podpisala s Kitajsko (1906) in Rusijo (1907) nista relevantni in v praksi ne implementirani, se je vlada Velike Britanije odločila, da bo sklicala vse strani na tripartitno konferenco, s katero bi rešili tibetanski problem in obenem za britansko Indijo jamčili blažilno cono med Britanskim imperijem in Kitajsko ter zagotovili mir in stabilnost v regiji. Konferenca je bila sklicana v Simli v Indiji, pogovore med kitajskimi in tibetanskimi predstavniki pa je vodil britanski delegat Sir A. H. McMahon. Konferenca ni bila uspešna, ker sta si bili poziciji tibetanskega in kitajskega predstavnika popolnoma nasprotni. Tibetanci so zahtevali priznanje neodvisnosti in priznanje dalajlame kot političnega in duhovnega voditelja, vključitev v tibetanski teritorij provinci Kham in Amdo in odškodnino za škodo, ki jo je kitajska vojska povzročila v Lhasi in Khamu. Kitajska pa je zahtevala, naj bo Tibet sestavni del Republike, pri čemer se je sklicevala na večkratno vojaško pomoč kitajskih dinastij ter na plačevanje kompenzacij v letu 1904 v imenu Tibeta. Trdila je tudi, da so polki leta 1908 le branili trgovska središča.

Rešitev problema so Britanci videli v delitvi Tibeta na dva dela: Zunanji Tibet (osrednji in zahodni Tibet, vključujoč dele ob indijski meji, Lhaso, Shigatse in Chamdo) in Notranji Tibet (provinca Amdo in del Khama). Zunanji Tibet je bil priznan kot avtonomen, Notranji Tibet pa je postal kitajska provinca. Določena je bila tudi meja med njima (Arpi 1999: 175-179).

Tibetanci so pristali na britanski predlog in tako sta Velika Britanija in Tibet 3. julija 1914 podpisala *Simlsko konvencijo*. V 2. členu te konvencije je zapisano, da britanska in kitajska vlada priznavata, da je Tibet pod vrhovnim gospostvom (suzerenostjo) Kitajske, prav tako priznavata avtonomijo Zunanjega Tibeta in se zavežeta, da bosta spoštovali ozemeljsko integriteto dežele in se vzdržali vmešavanja v njeno administracijo. Vlada Kitajske se zaveže, da ne bo spremenila Tibeta v kitajsko provinco, britanska vlada pa ne bo priključila nobenega dela dežele. V 5.

členu sta se Tibet in Kitajska zavezala, da se ne bosta pogajala ali sklepala dogovorov glede Tibeta med seboj ali s katero drugo silo, razen z Veliko Britanijo (v Richardson 1962: 268-272). Kitajska je s podpisom Konvencije najprej oklevala, kasneje pa ga je zavrnila in, kot pravi Arpi, s tem izgubila priznanje kitajske suverenosti nad Tibetom (1999: 183). Sočasno s simlsko konferenco sta Velika Britanija in Tibet razpravljala o meji med njima. Le-ta je bila določena v marcu 1914 in je potekala vzdolž glavne himalajske gorske verige (t. i. McMahanova linija). Kitajska je ni priznala.

Konec leta 1914 so v vzhodnem Tibetu še vedno potekali boji. Kitajska je bila oslABLJENA zaradi padca mandžurske dinastije in notranjega konflikta, ki je sledil nacionalni revoluciji, tako da so Tibetanci skozi dolge bitke počasi znova pridobili svoj teritorij. Kmalu se je pokazalo, da *Simlska konvencija* ni rešila tibetanskega problema, saj sta se sosednji državi še naprej bojevali. To je avgusta 1918 privedlo do podpisa *Dogovora o obnovitvi miroljubnih odnosov in začasni razmejitvi* med Tibetom in Kitajsko. Meja med državama je bila določena po reki Yangtse, Velika Britanija je pri tem nastopala v vlogi posrednika (Arpi 1999: 1879).

Ker se je dalajlama zavedal pomembnosti položaja Tibeta v Osrednji Aziji, je poskušal zlomiti politiko izolacionizma in ob pomoči Britancev modernizirati državo, a je naletel na odpor konservativnih sil (veliki samostani in aristokracija). Prav tako se je moral soočati z nasprotovanjem med administracijo v Lhasi in poglavarji v Khamu in Amdu ter konfrontacijami med slednjimi. Problem pa je predstavljal tudi prepad med njim in pančenlamo¹³, ki je leta 1923 zapustil Tibet. Za posredovanje med njima je pančenlama najprej zaprosil Britance, potem pa se je zatekel na Kitajsko, kjer je ostal do smrti. V letu 1931 so znova izbruhnili nemiri na vzhodu. Povod za boje je bil spor med dvema samostanoma v Khamu. Tibetanci so podpirali en samostan, kitajski poveljnik na tem območju (provinca Sichuan) pa drugega, obe strani sta poslali »svojim« vojsko na pomoč. Najprej so bili Kitajci zaustavljeni, potem pa so kitajske sile v protinapadu skupaj z muslimani, ki so začeli s terorjem v Amdu, uspele tibetanske sile prisiliti k umiku v Chamdo.

¹³ Spor zaradi novega davka, ki naj bi ga plačeval pančenlamov samostan Tashilhunpo.

Velika Britanija se ni želela vmešati, zato je Tibetancem odklonila pomoč (Arpi 1999: 189). Dve leti pozneje je XIII. dalajlama umrl, oblast v Tibetu je prevzel regent Reting.

5.2. LETA PO SMRTI XIII. DALAJLAME (1933-1949/50)

Po smrti dalajlame je v Tibetu med različnim vladnimi frakcijami in pomembnimi samostani prišlo do notranjih bojev, ki so deželo precej oslabili. Država je bila na robu vojne s sosednjim Nepalom. Po več kot dvajsetih letih je v Lhaso ponovno prispela kitajska misija. Le-ta je Tibetancem svetovala, na pristanejo na kitajske predloge (podreitev Kitajski, ne imeti več neposrednih diplomatskih stikov s tujino in posvetovanje s kitajsko vlado, preden imenujejo visoke tibetanske uradnike), vendar jih je tibetanska oblast s sklicevanjem na Simlsko konvencijo zavrnila (Richardson 1962: 142). Vseeno je Kitajski uspelo v Tibet pripeljati svojega uradnika, čeprav ni imel nobenega vpliva na odločitve lhaške administracije. Leta 1940 so v Lhasi ustoličili XIV. dalajlamo, novega duhovnega voditelja. Leto pozneje so zaradi nepriljubljenosti in suma, da sodeluje s Kitajsko, odstavili regenta Retinga in ga zamenjali z regentom Taktra.

Z vstopom Japonske v II. svetovno vojno sta Velika Britanija in Kitajska postali zaveznici, Tibet pa se je odločil za popolno nevtralnost in ni dovolil, da bi se Kitajska oskrbovala preko tibetanskega ozemlja¹⁴. Na koncu je tibetanska vlada pod pritiski Britancev in Kitajske morala popustiti in dovoliti, da se slednja oskrbuje po tej poti, ni pa ji bila preko tibetanskega ozemlja dovoljena oskrba z orožjem. Prav tako so zavrnilo zahtevo po kitajskih uradnikih v državi in odklonili sodelovanje s kitajsko vlado brez britanske udeležbe. V tem času so se v tibetansko-kitajske odnose aktivno vključile tudi ZDA, ki so z Britanskim memorandumom iz avgusta 1942 opozorile na dejansko neodvisnost Tibeta. Priznale so de facto obstoj tibetanske vlade in njeno nevtralnost (Richardson 1962: 164). Aprila naslednje leto je guverner province Chinghai na predlog kitajskih oblasti v Pekingju premaknil svoje čete na tibetansko-kitajsko mejo. Richardson pravi, da se je po posvetovanju tibetanska

¹⁴ Oskrbovalna pot skozi jugovzhodni Tibet.

vlada odločila, da se bo Tibet v primeru napada branil, in je v ta namen poslala svoje čete proti vzhodni meji (1962: 161-162). Na zahtevo kitajskih oblasti je morala Velika Britanija avgusta leta 1943 predstaviti svoje stališče do Tibeta. Britanci so izjavili, da je vse od kitajske revolucije leta 1911, ko so se kitajske sile morale umakniti iz Tibeta, Tibet užival de facto neodvisnost (Richardson 1962: 165, Arpi 1999: 214).

Zaradi kitajskih vojaških »groženj« je Tibet iskal priložnosti, da s svojo neodvisnostjo seznanijo preostali svet. Tako so sprejeli povabilo na konferenco azijskih držav (Asian Relations Conference) v Indijo, ki jo je aprila leta 1947 organizirala Indijska kongresna stranka. Tibetanci so se kljub protestu Kitajske¹⁵ konference udeležili kot neodvisna delegacija, ker pa konferenca ni bila politične narave, tam niso mogli razpravljati o problemu meja.

V tem času je prišlo v Tibetu do poskusa državnega udara, ki ga je izvedel bivši regent Reting ob pomoči svojih somišljenikov. Harrer (1998: 212-213) govori o t. i. zaroti menihov v Seri (Che College), ki so jih sumili tajnega sodelovanja s Kitajsko. Upor menihov je bil hitro zadušeno. Reting je maja umrl v zaporu, večina upornikov pa je zbežala na Kitajsko.

Avgusta 1947 je Velika Britanija zapustila indijsko ozemlje, neodvisna Indija pa je nadaljevala z britansko politiko do Tibeta in zaprosila za ratifikacijo Simlske konvencije. S tem je britanska odprava v Lhasi formalno postala indijska odprava. V tem času se je Tibet odločil odpreti svoje meje in povečati vojaško pripravljenost. Na indijsko vlado so se obrnili s prošnjo, da bi jih oskrbovala z orožjem. Indijska vlada je prošnjo najprej zavrnila, kasneje pa nanjo pristala. V letih 1948/1949 se je kašag odločil, da pošlje trgovsko misijo v Indijo, Veliko Britanijo, ZDA in na Kitajsko, da bi zmanjšali indijski nadzor nad tibetanskim izvozom, tibetanski valuti zagotovili zlato zaledje in odprli odnose z drugimi (svetovnimi) narodi ter jih informirali o političnem statusu Tibeta (Arpi 1999: 244). Trgovska misija pod vodstvom Shakabpe (Šekabpa)¹⁶ je potovala s tibetanskimi potovalnimi dokumenti, pot se je

¹⁵ Zemljevid Azije, na katerem je bil Tibet zunaj kitajskih meja.

¹⁶ Kasneje glavni pogajalec z indijsko vlado in po letu 1959 kot član tibetanske vlade v izgnanstvu dalajlamov predstavnik v Delhiju.

začela v Indiji in je trajala približno dve leti. Kitajska ni želela spustiti delegacije v državo s tibetanskimi potnimi listi, prav tako so jim odsvetovali obisk Velike Britanije in ZDA, zato tudi v Indiji niso dobili vstopnega vizuma za ti dve državi. Po prihodu v Hong Kong so skrivaj v svoje tibetanske potne liste dobili vstopni vizum in tako brez soglasja Kitajske nadaljevali svojo pot. Obisk v Veliki Britaniji je pokazal, da le-ta zaradi meje s Kitajsko (Hong Kong) raje ostane neopredeljena o statusu Tibeta (Arpi 1999: 248-250).

Ker so notranji boji (za oblast med ljudsko in komunistično stranko) v Kitajski s svojimi vplivi segali tudi v Tibet, je v strahu pred nemiri med Kitajci v Tibetu tibetanska vlada julija 1949 izgnala iz države vse kitajske uradnike in tudi nekatere trgovce. Kitajska komunistična oblast¹⁷ je na izgon kitajskih diplomatov gledala kot na žalitev (Harrer 1998: 226-227), Tibetanci pa so verjeli, da po padcu Narodne vlade kitajska misija v Lhasi nima nobene zveze z uradnim telesom Kitajske, in sumili, da nekateri kitajski uradniki že delujejo kot komunistični agenti (Richardson 1962: 177).

¹⁷ 1. 10. 1949 so komunisti razglasili Ljudsko republiko Kitajsko. Na njenem čelu sta bila Mao Zedong in Zhou Enlai. Indijska vlada je formalno sprejela novo kitajsko vlada januarja naslednjega leta.

6. KOMUNISTIČNA OKUPACIJA TIBETA

Komunisti na Kitajskem so takoj po prevzemu oblasti začeli zasledovati svoj glavni cilj – osvoboditev Azije izpod imperialističnih vplivov in širitev socializma in bili v ta namen, kot pravi Arpi (1999: 257), odločeni izvesti vse potrebne akcije, vključno s blefiranjem, pomiritvijo, lažmi in celo s cevjo puške. Z odmevno organizirano in široko zasnovano propagandno akcijo so po eni strani obdolževali Anglo-Američane spletk, po drugi strani pa so nadaljevali tok groženj in obljub Tibetancem. Ko so Tibetanci spoznali nevarnost, ki je prežala nanje, so iskali zavezništva, a povsod naleteli na mlačen odziv. Struga navaja, da »Tibet ni bil član OZN (Organizacije združenih narodov) in strogo pravno gledano navkljub formalni samostojnosti vse od leta 1912 ni bil mednarodno priznana samostojna država.« (2001a: 22) Vendar Arpi (1999: 281) opozarja, da je Tibet 3. decembra 1949 zaprosil za članstvo v OZN, toda nihče ni hotel podpreti njihove prošnje (prepričanje, da bo Sovjetska zveza v tem primeru vložila veto v Varnostnem svetu, prav tako niso želeli vznemirjati Kitajske). V letu 1950 se je tibetanska vlada odločila poslati misije v Indijo, Nepal, Veliko Britanijo in ZDA, da razložijo svoj primer in prosijo za pomoč. Izbrali so tudi skupino, ki je obiskala Kitajsko, da bi dosegla razumevanje s strani novega režima. Svojo destinacijo sta dosegli le misiji v Indijo in Nepal. ZDA in Velika Britanija nista dali Tibetancem nič spodbude, skupina na Kitajskem pa je naletela na različne težave. Konec avgusta tega leta je bila indijska vlada informirana o komunistični nameri »osvoboditi« Tibet, vendar ji je bilo zagotovljeno, da ne bo uporabljena sila. Richardson (1962: 188) pravi, da je ob tem primarnem razlogu za zasedbo Tibeta (osvoboditev) moč najti še druge razloge zanj; okupacija Tibeta kot strateška ali obrambna nujnost, ideja o ekonomskem razvoju oz. več življenjskega prostora, Tibet kot zbirališče reakcionarnih čustev in reakcionarnih organizacij, širjenje komunistične doktrine. Kitajskim oblastem naj bi v tem času bila neznana le stopnja tibetanskega odpora. Spraševali so se, ali bo kitajska vojska vkorakala v Tibet zmagoslavno kot osvoboditelj ali pa bo potrebno Tibet osvojiti s silo (Arpi 1999: 290).

7. oktobra 1950 so komunistične čete vdrle v Tibet in prestopile tibetansko-kitajsko mejo na šestih mestih. »Liberalizacija« Tibeta je bila začeta z vseh strani: iz Sichuana na vzhodu, Yunnana na jugu, Qinghai-ja na severu in Xinjianga na zahodu

(Arpi 1999: 292). Glavni napad je bil na Chamdo in njegov okoliš, center tibetanske administracije na vzhodu dežele. Arpi navaja, da kljub grožnjam v radijskih oddajah prebivalstvo Chamda v oktobru še ni bilo zaskrbljeno, povečalo se je le število molivcev. Verjeli so, da so bogovi na njihovi strani (1999: 315). Tibetanska stran je zanikala govorice o napadu, saj so kot globoko verno, miroljubno ljudstvo še vedno verjeli v čudež. Zaradi izgube vladne radijske postaje v Chamdu ni bilo nekaj časa nobenih natančnih informacij o dogajanju na vzhodni fronti. Indijska vlada je, zaskrbljena zaradi govoric o napadu, poslala kitajski vladi več diplomatskih not in med drugim izrazila globoko užaljenost zaradi uporabe sile, saj jim je Kitajska prej obljubljala, da bo proti Tibetu uporabila le miroljubne metode. 26. oktobra se je v kitajskem časopisju pojavila uradna vest o invaziji, na indijske očitke pa so odgovorili s trditvijo, da je Tibet integralni del Kitajske in tibetanski problem notranji kitajski problem, zato ne bo dopuščala nobenega vmešavanja tuje sile. Kitajska vojska je vkorakala v Tibet, da »osvobodi« ljudi in zaščiti kitajske meje (Richardson 1962: 184).

Ker so kitajske sile prodirale vse globlje, je Narodni zbor v Lhasi na Združene narode¹⁸ (ZN) 7. novembra naslovil prošnjo za pomoč proti napadalcem. V pozivu je bilo zapisano, da se kitajska trditev o Tibetu kot sestavnem delu Kitajske radikalno razlikuje od dejstev in čustev Tibetancev. Tibetanci opisujejo kitajski napad kot čisto agresijo¹⁹. Če Kitajska hoče kljub tibetskemu odporu vsiliti svojo trditev, bi to lahko napravila drugače, ne da se zateka k uporabi sile (Richardson 1962: 185). V odzivu ZN na tibetanski poziv je bilo samo izraženo upanje, da se bosta Tibet in Kitajska mirno dogovorila. Edina država, ki je obsodila agresijo kitajskih komunistov in podprla tibetanski poziv, je bila Republika El Salvador. Poziv je bil uradno zavržen iz birokratskih razlogov: Tibet ni bil član OZN in poziv je bil odposlan izven pozivajoče države (poslali so ga iz Indije). Večina azijskih in srednjevhodnih držav je bilo prepričanih, da se tibetansko vprašanje najbolj tiče Indije, zato so se odločili slediti njeni politiki. Indija pa ni želela vznemirjati Kitajske in ji nasprotovati. Stališče indijske vlade so sklenile podpreti tudi Velika Britanija in ZDA. Tako je indijski predsednik vlade Nehru novembra 1950 podal končno

¹⁸ V nadaljevanju ZN.

¹⁹ Po mednarodnem pravu je AGRESIJA »uporaba oborožene sile neke države proti suverenosti, ozemeljski celovitosti ali politični neodvisnosti druge države ali taka uporaba oborožene sile, ki je na kakršenkoli drug način nezdržljiva z Ustanovno listino OZN« (v: Jager 1997: 91).

ugotovitev: »Tibeta ne moremo rešiti,« (v Arpi 1999:396) in to utemeljil s prepričanjem, da bi kakršnakoli pomoč Tibetu samo vznemirila Kitajsko in bi tako bila usoda Tibeta še slabša kot sedaj.

17. novembra 1950 so se po »ukazu« državnega oraklja Nechung (preročišče) v Lhasi začeli obredi ustoličevanja, s katerimi je dalajlama prevzel vse vladarske obveznosti (postal je tudi posvetni vladar). Kitajska vojska pa je prodirala naprej, dokler ni bil zavzet ves vzhodni Tibet. Decembra se je dalajlama z nekaterimi svojimi ministri umaknil na jug države, na zahtevo kitajskih oblasti pa je v Peking poslal delegacijo tibetanskih pogajalcev, ki naj bi se pogajala s Kitajci.

6.1. SPORAZUM O MIRNI OSVOBODITVI TIBETA V SEDEMNAJSTIH TOČKAH

Aprila 1951 je tibetanska delegacija, vanjo so bili vključeni visoki uradniki iz Lhase, načeloval pa ji je »ujetnik« Ngabo,²⁰ začela v Peking u pogajanja, ki so se zaključila 23. maja 1951 s podpisom sino-tibetanskega *Sporazuma o mirni osvoboditvi Tibeta*. Ker so kitajske čete že okupirale vzhodni del dežele in bile tudi v pripravljenosti, da z vojaško operacijo nadaljujejo, so bili Tibetanci »prisiljeni« podpisati Sporazum. S podpisom je Tibet izgubil pravico do samostojnih odločitev v zunanji politiki in obrambnih vprašanjih, ostala pa mu je notranja avtonomija. Ali kot pravi Richardson (1962: 189): »Prihodnost dežele je bila definirana kot del Domovine z nacionalno regionalno avtonomijo pod enotnim vodstvom centralne Ljudske vlade.«

Sporazum je obsegal 17 točk, v njegovem uvodu pa je bilo med drugim zapisano tudi, da »lokalna tibetanska vlada ni nasprotovala imperialističnim prevaram in provokacijam in je prevzela nepatriotsko stališče do velike Matere« ... in ... »vplivi agresivnih imperialističnih sil v Tibetu morajo biti uspešno eliminirani ...« 3. točka se nanaša na pravico tibetanskega naroda, da »izvaja nacionalno regionalno avtonomijo pod enotnim vodstvom kitajske Ljudske vlade«. V naslednji pa je obljubljen, da centralna oblast ne bo spremenila obstoječega političnega sistema v Tibetu, prav tako ne bo spremenila statusa, funkcij in oblasti, ki jih ima dalajlama. V

²⁰ Guverner v Chamdu, ujet v invaziji 1950, po pančenkami najpomembnejša kitajska marioneta v Tibetu.

8. točki je zapisano, da se bo tibetanska vojska spojila z Ljudsko osvobodilno armado in postala del kitajskih obrambnih sil. Na Armado se nanaša tudi 16. točka, ki pravi, da mora lokalna tibetanska vlada poskrbeti za njeno oskrbo (transport, hrana, oskrba živali in druge dnevne potrebe ...). Z 11. točko je bilo tibetanski vladi zagotovljeno, da sama po svoji presoji izvaja reforme. 14. točka pa govori o tem, da tibetanske zunanje zadeve nadzira kitajska vlada (v Richardson 1962: 275-278). Tibet je s tem podpisom izgubil svojo neodvisnost (Arpi 1999:402) in prvič v svoji (dokumentirani) zgodovini priznal kitajsko nadoblast (Struga 2001a: 23).

Dalajlama se je avgusta 1951 vrnil v Lhaso. 9. septembra je v Lhaso vkorakalo prvih tisoč »osvoboditeljev ljudstva«, kot jih imenuje Harrer (2001: 31), počasi so kitajske sile zasedle celotno ozemlje Tibeta. Zaradi velikega števila kitajskih vojakov je v Tibetu začelo primanjkovati hrane, kar je privedlo do podražitev, vojaki niso več hoteli plačevati hrane in prenočišč. Vse to je razbesnelo prebivalce Lhase. Dalajlama v svoji monografiji Svoboda v izgnanstvu (1995: 76) pravi:

»Njihovo dotlej pasivno sovraštvo do zavojevalcev se je nenadoma preoblikovalo v javno zasmehovanje. Po starodavni navadi za izganjanje hudiča so začeli ploskati in pljuvati, kadarkoli so zagledali skupine kitajskih vojakov. Otroci so začeli metati kamenje in celo menihi so konec svojega oblačila prijeli v roke in z njim švrkali vojake, ki so šli mimo. Hkrati so ljudje prepevali obscene pesmi o generalu Chiangu Chin-Wuju in se norčevali iz njegove zlate ure.«

Novi zakoni so prepovedovali nasprotovanje Kitajski, kljub temu so se po ulicah začeli pojavljati letaki z zahtevami, naj kitajske sile odidejo. To je pomenilo začetek nastanka odporniškega gibanja (Dalajlama 1995). Kitajske oblasti so prek zmanjševanja dalajlamove absolutne moči in zlorab avtoritete samostanov, ki so ga najbolj podpirali, poskušale nadzorovati tudi notranje tibetanske zadeve. Tako so spomladi 1952 zahtevale odstavitev dveh glavnih ministrov (Lukhangwa in Lobsang Tashi) zaradi suma, da z »imperialisti«¹ kujeta zaroto. Vztrajale so tudi, da Tibetanci ne morejo nobenega novega uradnika imenovati brez njihovega soglasja. Dalajlamo in pančenlamo so imenovali za člana Posvetovalnega odbora in ju izenačili z drugimi člani odbora. Dalajlamovo oblast so poskušali zlomiti ali vsaj omajati tudi s postavitvijo pančenlame na njegov položaj. V letu 1954 sta Indija in Kitajska podpisali dogovor, s katerim je Indija priznala, da je Tibet integralni del Kitajske. S

Panch Shila ali *Pet principov miroljubne koeksistence in prijateljskega sodelovanja* je indijska vlada jamčila, da bo spoštovala teritorialno integriteto Kitajske, kamor je sedaj sodil tudi Tibet, in se ne bo vmešavala v njene notranje zadeve (Richardson 1962: 197). Jeseni leta 1954 sta dalajlama in pančenlama obiskala Peking in se udeležila zborovanja Komunistične partije, Indijo pa so dosegla prva poročila o rasti odporniškega gibanja v Tibetu.

6.2. OSVOBODILNI BOJ TIBETANCEV

Harrer (1998) navaja, da je pomenila jesen 1954 začetek tibetanskega osvobodilnega boja, njegovo jedro pa sta bili predvsem dve veliki organizirani gibanji: »khelenpa«, na čelu katere je bil Andrutshang in se je oblikovala v Khamu, ter »tsogpa«, tajno gibanje mladine, ki je nastalo v prestolnici. Obe gibanji sta se v letu 1959 združili in skupaj z neorganiziranim odporniškim gibanjem prerasli v ljudsko vstajo. V drugi polovici leta 1954 so kitajske oblasti v Khamu in Amdu aktivno začele uresničevati svoj cilj – narediti sebe za gospodarja dežele in razširiti socializem. Najprej so zahtevali, da se mora vse orožje v Khamu izročiti policijskim postajam, čemur pa so se prebivalci uprli. To je privedlo do oboroženega boja za nadzor khampskega orožja, v katerem so bili uspešnejši »uporniki«. Zaradi širjenja nezadovoljstva med prebivalstvom in sabotaj so Kitajci spremenili metode ravnanja. Richardson (1962: 201) pravi, da so bili vpeljani novi davki na zemljo, živino in hiše, obdavčeni so bili tudi samostani na podlagi vrednosti kipov in knjig, ki so jih hranili tam. Velika posestva so bila zaplenjena in ponovno razdeljena med s Kitajske priseljeno prebivalstvo (komasacija), lastnike zemlje so javno poniževali, nekaj so jih tudi usmrtili. Bolj silovito je bila napadena tudi religija (napadali so lame, preproste ljudi, ki se niso želeli odpovedati religioznim praksam, so pretepali ...). Napadi na religijo, imetje in družbeni sistem so botrovali nastanku obsežnega gverilskega gibanja,²¹ ki je zlasti uničevalo ceste in mostove ter ropalo kitajske oskrbovalne kolone. Samostani (npr. Batang) so bili prepoznani za centre odpora, zato so jih Kitajci bombardirali. Dalajlama je julija 1956 na to območje poslal delegacijo, ki je vključevala tudi Ngabo in visoko spoštovanega lamo, doma iz Khama, da bi upornike poskusila pomiriti. Misija prebivalcev Khama in Amda ni uspela odvrniti

²¹ Vodila ga je zveza, imenovana »Chushi Gangdruk«, kar pomeni »4 reke, 6 območij« – to pa je starodavno ime za provinci Kham in Amdo skupaj (v Dalajlama 1995: 104).

od upora. Po krajšem premoru se je boj nadaljeval enako silovito kot prej, uporniki pa so se počasi pomikali proti prestolnici.

Dalajlama in pančenglama sta bila v novembru 1956 povabljeni na 2500. obletnico Budove smrti v Indijo. Tu sta se na nevtralnih tleh srečala dalajlama in Zhou Enlai. Prvi je na svojega sogovornika naslovil štiri prošnje: odstranitev kitajskih čet iz Tibeta; vzpostavitev statusa, kakršen je obstajal v času smrti XIII. dalajlame; vrnitev položaja ministroma, ki sta bila na kitajsko zahtevo razrešena leta 1952 ter opustitev komunističnega programa reform (Richardson 1962: 203). To je bilo zavrnjeno, zato je dalajlama začel razmišljati, da bi zaprosil indijsko vlado za politični azil in se ne bi vrnil v Tibet. Nehru je o njegovi nameri informiral Zhou Enlaja, ta pa je indijskemu ministrskemu predsedniku zagotovil, da bo Kitajska spoštovala tibetansko avtonomijo, kot je bilo zapisano v Sporazumu iz leta 1951, in ne bo Tibetancem vsiljevala reform. Nehru je dalajlami svetoval, naj se vrne domov, Mao Zedong pa je februarja naslednje leto oznanil, da Tibet še ni pripravljen na reforme in je premaknil njihov začetek za najmanj pet let (prav tam). S tibetanskega ozemlja se je umaknilo tudi nekaj kitajskih čet.

Spomladi 1958 se je veliko število gverilcev skrivalo že v okolici Lhase. Dalajlama je zapisal, da sta njegova starejša brata (Gyalo Thondup in Rinpoče Taktser) že v prejšnjem letu brez njegove vednosti stopila v stik z ameriško CIO, ki je bila zaradi »sovraštva« do komunizma pripravljena z orožjem in urjenjem nuditi pomoč tibetanskim borcem za svobodo (1995). Maja 1958 je okrog tri tisoč »khelenpa« borcev uspešno napadlo samostan Njemo, v katerem je kitajska vojska zbirala orožje. Šest mesecev pozneje je skupina štela že 12.000 moških, ki so nadzorovali vse področje južno od Bramaputre in vzhodno od mesta Gyantse. Pri tem so jih podpirali tudi prebivalci, *»saj sedaj ni več šlo za upor veleposestnikov in trgovcev, temveč za splošno narodno vstajo, pri kateri je sodelovalo vse prebivalstvo, da bi osvobodili svojo deželo od osovraženih tujcev.«* (Harrer 1998: 301)

Že spomladi so kitajske oblasti sumile, da veliko višjih uradnikov v tibetanski vladi le navidezno sodeluje z njimi, hkrati pa skrivaj pomaga tibetanskim borcem, vendar tega niso mogli dokazati. Ker jih je to vznemirjalo, so nekaj mesecev pozneje od dalajlame zahtevali, naj pošlje v boj z gverilci tibetanske čete (tudi svojo telesno

stražo). Dalajlama je njihovo zahtevo diplomatsko zavrnil in pri tem izpostavil, da tibetanske čete niso ne po številu ne po opremljenosti ustrezne, niti enakovredne gverilskim skupinam. Obenem pa je opozoril, da bi se, če svoje vojake pošlje v boj z njihovimi rojaki, prvi utegnili pridružiti upornikom. Julija 1958 so se iz strahu za življenje dalajlame tibetanski voditelji odločili, da izdajo odredbo, da ne sme nihče k dalajlami, ne da bi prej zaprosil za pisno dovoljenje, ki pa ga lahko izda le kašag. S tem so Kitajcem želeli preprečiti morebiten »načrtovan umor ali ugrabitev« (Harrer 1998: 302) svojega vladarja. Novembra tega leta je bil dalajlama povabljen, da se v začetku leta 1959 udeleži vsenarnodnega zbora Ljudske republike Kitajske, vendar je le-ta iz »religiozних« vzrokov povabilo zavrnil (opravljanje izpitov za doktorat – naziv geše). Poleg tega pa tudi ljudstvo ni dovolilo dalajlamovega odhoda na Kitajsko, saj so se bali, da bi ga kitajske oblasti tam zajele.

V tem času je bilo v Lhasi vse močnejše podtalno gibanje mladih – 'tsogba'. Na njegovem čelu so bili zlasti mladi Tibetanci, ki so se izobraževali na Kitajskem. To gibanje je predvsem zbiralo orožje in nove borce za čete 'khelenpa', poznani pa so bili tudi po krilaticah kot »Pojdite domov, Kitajci – hočemo biti neodvisni!« (Harrer 1998: 303). Lokalna odporniška gibanja so ob pojavu gverilcev v neposredni bližini prestolnice postala še bolj aktivna. Tibetanci so bili vse bolj zaskrbljeni za življenje dalajlame in so ga bili za vsako ceno bili pripravljene zavarovati, kar se je pokazalo tudi v ljudski vstaji, ki je sledila marca 1959. Dalajlama je bil namreč 9. 3. povabljen na gledališko predstavo v stavbo kitajskega vojaškega poveljstva. Ker je bilo vabilo neuradno, so Kitajci zahtevali, naj pride dalajlama na predstavo brez običajnega spremstva svojih ministrov, le z nekaj neoboroženimi možmi. Dalajlama je o povabilu obvestil svojega najstarejšega učitelja, le-ta pa se je o nastali situaciji posvetoval še s tremi člani kašaga, ki so bili prepričani, da želijo kitajske oblasti dalajlamo zajeti in uporabiti kot svojo marioneto. Vest o kitajskem vabilu in njihovih »zahtevah« se je hitro razširila med prebivalstvom, ki se je v naslednjih dneh začelo zbirati pred Norbulingko, dalajlamovo poletno palačo. Dalajlama pravi, da množica ni nameravala oditi, dokler jim ni zagotovil, da zvečer ne bo odšel v poveljstvo kitajske vojske (1995: 129). 11. marca se je sestel skoraj tisoččlanski Tsongu (tibetanski zbor ljudskih zastopnikov), čigar zasedanje je trajalo več dni. Medtem pa je tibetansko ljudstvo kot varovalni zid »okupiralo« vse vhode v palačo. Dan pozneje je bilo tam skoraj 30.000 žensk, moških in otrok, istočasno je nekaj sto tibetanskih

žena pred indijskim konzulatom prosilo za pomoč (Richardson 1962: 209). Zbor je razveljavil Sporazum v sedemnajstih točkah ter odločil, da ne priznava več kitajskih oblasti. Med drugim so razpravljali tudi o morebitnem begu dalajlame iz prestolnice in celo dežele.

17. marca je kitajska vojska na Norbulingko izstrelila dve granati, nekaj ur pozneje je dalajlami z družino in ožjimi sodelavci uspelo med nevihto neopazno zbežati iz palače. Njihov beg so do indijske meje pospremili pripadniki gverilskih enot. Na tibetansko-indijski meji je dalajlama (30. 3.) uradno ovrigel Sporazum sedemnajstih točk in oznanil ustanovitev svoje lastne vlade, edine legalne vlade v državi (Dalajlama 1995: 136). Dva dni po pobegu niso v Lhasi vedeli zanj ne Kitajci ne množice, ki so oblegale Norbulingko. 19. marca je kitajska vojska začela z načrtnim obstreljevanjem in bombardiranjem palače, tako so skušali dalajlamo prisilili, da pride ven, zvečer pa so množicam sporočili, da je bil dalajlama odpeljan s silo. Harrer pravi, da med obstreljevanjem nihče ni zapustil svojega mesta v prostovoljni straži pred palačo, mnogi pa so iz porušenih poslopij poskusili rešiti svete predmete. Da se je dalajlama rešil, so izvedeli šele naslednji dan (1998). V tem času je že prišlo do oboroženega spopada s Kitajci. Tibetanci so napadli kitajske vojašnice in druge uradniške stavbe v Lhasi, kitajska vojska pa je s streljanjem v neoboroženo množico ter obstreljevanjem stanovanjskih četrti in samostanskih templjev ljudsko vstajo brutalno zatrla. V spopadu je umrlo več kot 3.000 Tibetancev (Harrer (1998: 306) govori o več kot 800 mrtvih na tibetanski strani), Kitajska pa je oznanila, da je bilo zajetih 4.000 zapornikov in dvakrat več orožja (Richardson 1962: 210). Mnogo ljudi je bilo aretiranih in odpeljanih neznanu kam, na prisilno delo na Kitajsko naj bi odvedli vse moške, starejše od šestnajstih let. Več tisoč beguncev je uspelo slediti dalajlami v Indijo.

Goldstein pravi, da je vstaja leta 1959 privedla do bega dalajlame in razveljavitve 17-točkovnega sporazuma in s tem tudi kitajske suverenosti nad Tibetom. Sporazum je bil preklican tudi s strani Pekinga, (politični) Tibet pa vključen direktno v administrativni sistem Ljudske republike Kitajske (1998: 9). Sledila je socialna revolucija, ki je pomenila ukinitve vseh verskih svoboščin, popolno razbitje političnih organizacij in uničenje zemljiške gospode, pomembnega sloja v tradicionalni tibetanski družbi.

Po pobegu dalje so Kitajci začeli uvajati »socialistične reforme, prisilne ideološke sestanke, delovna taborišča in povsod prisotno komunistično propagando. Tibetanski način življenja, zasidran globoko v ljudeh, je bil čez noč in s silo odpravljen. V naslednjih letih je več kot 100.000 Tibetancev zbežalo čez Himalajo v Indijo in Nepal.« (Struga 2001a: 23)

7. TIBET PO LETU 1959

Novice o begu dalajlame in bojevanju v Lhasi so po svetu povzročile izbruh zaskrbljenosti in simpatije do Tibeta, na drugi strani pa so v mnogih delih sveta obsodili ravnanje Kitajske. To še posebej velja za Indijo, kjer je prebivalstvo in časnikarstvo močno izražalo sočutje in jezo zaradi preteklih ravnanj indijske oblasti. 20. junija 1959 je imel dalajlama v Indiji tiskovno konferenco, na kateri je ponovno ovrigel Sporazum sedemnajstih točk in pojasnil, da je bila kitajska stran tista, ki je kršila njegove določbe. Istega dne je indijska vlada uradno izjavila, da dalajlamove vlade v izgnanstvu ne priznava.

O nejasnosti položaja Tibeta po letu 1959 pričajo tudi nesoglasja med samimi Tibetanci, ki zagovarjajo različne poti za rešitev konflikta s sosedi. Na eni strani so dalajlama in tibetanski predstavniki v izgnanstvu v Indiji, ki zagovarjajo miroljubno rešitev spora z »veliko sosedo«, ter so se zato pripravljene marsičemu odreči in zavračajo nasilje kot sredstvo za doseg svojega cilja, na drugi strani tibetanskega boja pa stojijo mladi skupaj s prebivalci Khama, ki posegajo po nasilnih metodah, Tibetanci, ki so ostali v okupirani deželi, pa se poslužujejo obeh poti. Predvsem mladi, ki niso odraščali v Tibetu in tradicionalni budistični kulturi, nimajo več zaupanja v nenasilni boj, ki ga zagovarjajo starejši.

7.1. ODZIVI MEDNARODNE SKUPNOSTI

V Združenih narodih je do razprave o tibetanskem problemu prišlo trikrat (v letih 1959, 1961 in 1965). Prvi osnutek resolucije o invaziji tujih sil na Tibet, ki ga je leta 1950 pripravil delegat El Salvadorja, zaradi »korejske krize« ni niti prišel na program Generalne skupščine. V kasnejših debatah Generalne skupščine so mnogi delegati navajali, da je komunistična vlada do Tibeta agresivna ter da krši njegovo neodvisnost. Kljub temu da sta se zadnji dve resoluciji o Tibetu sklicevali na princip samoodločanja, so vse tri obšle vprašanje statusa Tibeta v mednarodnem pravu in se namesto tega osredotočile na kršitev človekovih pravic. Vse tri razprave v ZN so sledile poročilu Mednarodne komisije pravnikov, neodvisnemu pravniškemu združenju, ki ga sestavlja približno 40.000 pravnikov s celega sveta.

Le-to je že leta 1959 objavilo začasno poročilo in v njem izjave proti Ljudski republiki Kitajski uvrstilo v tri široke pravne kategorije:

- I. sistematično preziranje obveznosti iz 17-točkovnega Sporazuma iz leta 1951
- II. sistematično kršenje osnovnih pravic in svoboščin tibetanskega ljudstva
- III. objestno pobijanje Tibetancev in druga dejanja, ki so zmožna voditi v iztrebljenje Tibetancev kot nacionalne in religiozne skupine do stopnje, pri kateri je potrebno pretehtati vprašanje genocida
(www.tibet.com/Resolution/icj59.html)

V tem poročilu so opozorili na poskus kitajskih oblasti, da bi uničile tibetanski narod in religijo. Ugotovljeno pa je bilo tudi, da je bil Tibet neodvisna država z veliko stopnjo suverenosti, zato je tibetanske zadeve težko imeti za notranje zadeve Ljudske republike Kitajske.

21. oktobra 1959 je na podlagi resolucije delegatov Federacije Malaja in Republike Irske v Generalni Skupščini prišlo do prve razprave o Tibetu - Resolucija ZN 1353 (XIV), ki je bila sprejeta s 45 glasovi, 9 delegatov je glasovalo proti, 25 se jih je glasovanja vzdržalo. Resolucija se je izognila vprašanju statusa Tibeta in je zahtevala le spoštovanje osnovnih pravic tibetanskega ljudstva ter njihovega značilnega kulturnega in religioznega življenja (www.tibet.com/Resolution/index.html). Naslednje leto je bilo v Ženevi predstavljeno končno poročilo Mednarodne komisije pravnikov o Tibetu in Ljudski republiki Kitajski. Zapisali so, da je bilo zagrešeno dejanje genocida: Kitajci so poskušali uničiti Tibetance kot religiozno skupino. Niso pa našli dokazov o uničevanju Tibetancev kot rase, naroda ali etnične skupine. Po mednarodnem pravu je genocid katerokoli dejanje z namenom popolnoma ali deloma uničiti kakšno narodnostno, etnično, rasno ali versko skupino. »Verski« genocid so dokazovali skozi dejstva, da Kitajska v Tibetu ne dovoli opravljanja budističnih verskih obredov ter da se je namenila sistematično izkoreniniti to verovanje v Tibetu. Da bi to dosegli, so ubijali menihe in nune, ker je njihovo verovanje in delovanje opogumljalo prebivalstvo in bilo drugim zgled. Poleg tega pa so veliko število tibetanskih otrok premestili v kitajsko materialistično okolje, da bi preprečili njihovo versko vzgojo (www.tibet.com/Resolution/icj60.html). Po tem poročilu je kitajska oblast v Tibetu kršila kar šestnajst členov²² Splošne deklaracije človekovih pravic.

²² To so člani 3, 5, 9, 12, 13, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26 in 27.

To se je kazalo v umorih, posilstvih, samovoljnemu zapiranju, mučenju in nehumanem ravnanju z zaporniki, razseljevanju družin, indoktriniranju otrok, razlaščenju zemlje, prepovedih združevanja, izkoriščanju ekonomskih virov Tibeta za kitajske potrebe, delu v slabih pogojih ... (prav tam). Po ugotovitvah komisije je bil Tibet ob podpisu Sporazuma leta 1951 de facto neodvisna država.

Leta 1961 so resolucijo (1723 (XVI)) v razpravo skupaj vložile El Salvador, Irska, Malaja in Tajsko. 20. decembra je bila resolucija sprejeta s 56 glasovi za, 11 proti in 29 vzdržanimi. Tudi ta resolucija je zahtevala, da Kitajska preneha z ravnanjem, ki je tibetanskemu ljudstvu odvzelo njihove osnovne človekove pravice in svoboščine vključno z njihovo pravico do samoodločanja. Podobno velja za resolucijo iz leta 1965, ki je bila sprejeta s 43 glasovi za, 26 proti in 22 vzdržanimi in je bila posledica tretjega poročila Mednarodne komisije pravnikov (december 1964) z naslovom *O vztrajnem kršenju človekovih pravic v Tibetu*. V razpravo so jo vložile vse štiri »sponzorke« resolucije iz leta 1961 skupaj z Nikaragvo, Malto in Filipini. Tudi Resolucija ZN 2079 (XX), sprejeta 18. Decembra 1965, je zahtevala ustavitev vseh praks, ki so Tibetancem odvzele človekove pravice in temeljne svoboščine, ki so jih ti prej vedno uživali (www.tibet.com/Resolution/index.html in www.savetibet.org).

Pred mednarodno skupnostjo Kitajska stalno trdi, da Tibeta, čeprav je leta 1913 razglasil neodvisnost, nikoli nobena država ni priznala, torej ne more biti neodvisna država. Vendar pa to ne drži, saj sta ga že leta 1913 neposredno priznali Mongolija in Nepal, ki je pri svoji prošnji za vstop v OZN navedel tudi diplomatske odnose s Tibetom. Posredno so ga priznale tudi Velika Britanija (kasneje Indija) in ZDA. Prav tako se je v času debat o tibetanskem vprašanju v Generalni skupščini ZN veliko držav (delegatov) izrecno sklicevalo na Tibet kot neodvisno državo, ki jo je Kitajska nelegalno okupirala (www.tibet.com/WhitePaper/white11.html), npr. Filipini, Nikaragva, Tajsko, Irska, v letu 1950 tudi ZDA. Na kitajski strani pa je ostal ves komunistični blok. Nobena izmed resolucij pa ni rešila tibetanskega vprašanja – to je konflikta o tem, kakšen naj bi bil politični status Tibeta vis-à-vis Kitajske.

V sedemdesetih letih so ZDA uradno priznale kitajsko komunistično vlado in so prenehale podpirati tibetanske borce za svobodo. Pred tem je Tibetancem pomagala CIA, na severu Nepala pa je bilo oporišče za gverilce (Mustang). Dalajlama pravi, da

se je s tem pokazalo, da ZDA »ni« do ponovne neodvisnosti Tibeta, ampak so tu vodile le svojo protikomunistično politiko (1995:182).

Uradno politično podporo je Tibet prvič dobil šele leta 1985, ko je 91 članov ameriškega Kongresa podpisalo pismo Liju Xiannianu, tedanjemu predsedniku Ljudske skupščine v Pekingu, in ga v njem pozvalo, naj »ugodijo nadvse razumnim in upravičenim težnjam Njegove svetosti dalajlame in njegovega ljudstva.« (v Dalajlama 1995: 232). Od takrat si ameriško vodstvo prizadeva za rešitev tibetanskega vprašanja in poziva obe strani k pogajanjem. To poskušajo doseči skozi dialog in ne s prisilo. V ta namen so se tudi vlade Evropske skupnosti in ZDA dogovorile, da v letu 1999 ne predlagajo in ne podprejo resolucije o kršenju človekovih pravic na Kitajskem, čeprav so te očitne (Trontelj 1999).

7.2. TIBET POD KITAJSKO UPRAVO

Oblikovanje novega, socialističnega človeka je zahtevalo popolno spremembo življenjskih navad tibetanskega prebivalstva. Samostani so bili izropani, njihovo imetje zaplenjeno, menihi so morali na prisilno delo, se odreči celibatu, veliko je bilo tudi smrtnih žrtev. Na tisoče Tibetancev je bilo odpeljanih na Kitajsko na prisilno delo, na njihove domove se je naselilo še več Kitajcev. Vse to je privedlo do splošnega upora prebivalstva. Kitajske oblasti so na upiranje odgovarjale z razdejanjem celih vasi, pobijanjem prebivalcev in zapiranjem preživelih. V enem izmed dokumentov kitajske vojske, ki so prišli v šestdesetih v roke tibetanskim borcem za svobodo, je bilo zapisano, da je med marcem leta 1959 in septembrom 1960 bilo zabeleženih 87.000 žrtev vojne (Dalajlama 1995: 142).

Statistika kitajskega »delovanja« kaže, da je med letoma 1949 in 1979 bilo pobitih 1,2 milijona budistov, porušenih več kot 6.000 budističnih samostanov in drugih sakralnih objektov. Še posebej kruto je bilo ravnanje kitajskih oblastnikov v času t. i. kulturne revolucije, začete leta 1966, s katero so želeli ukiniti »4 stare«: stare ideje, stare kulture, stare običaje in stare navade. Že dve leti prej je bil položaj odvzet pančenlami, ki so ga kot narodnega izdajalca zaprli v hišni pripor v Pekingu. Pančenlama je bil do svoje vrnitve v Lhaso leta 1982 ena najbolj spornih oseb v tibetanski zgodovini (zgodbe o poroki, polaščanju dalajlamovega položaja,

podpiranju komunistov ...). V Lhasi so vojaki prisilno mobilizirali ljudi, da so uničevali verske in kulturne predmete, samostane, »čistili« hiše ... V obdobju 1966-1978 je bila prepovedana vsaka oblika verskega delovanja, prav tako ljudje niso smeli svobodno potovati. Nune in menihe so aretirali in jih v zaporih posiljevali, tako da je samostanski način življenja počasi izginil iz družbe. Dalajlama pravi, da je v poročilu Mednarodne komisije pravnikov iz leta 1959 bilo zapisano, da med povsem vsakdanje stvari v Tibetu sodijo tudi križanje, vivisekcija, odstranjevanje črev in razkosavanje žrtev (1995: 121). Struga navaja, da so »bili do leta 1970 oplenjeni vsi samostani, vero pa je zamenjal kult čaščenja predsednika Maa.« (2001a: 23)

Leta 1976 sta umrla Mao Zedong in Zhou Enlai, nova oblast pa je do Tibeta zavzela milejši pristop. Februarja 1978 so kitajske oblasti označile kulturno revolucijo kot povsem negativno in nekoristno. Na 11. kongresu Komunistične partije Kitajske decembra 1978 je bilo odločeno, da imajo ljudje zagotovljeno »svobodo religioznih verovanj, tj. svobodo, da verujejo v religijo, in svobodo, da zavrnejo verovanje v religijo. Oba aspekta te svobode sta zaščitena z zakonom.« (v Goldstein 1998: 1)

2. avgusta 1979 se je na pot proti Tibetu odpravila 5-članska tibetanska delegacija, sestavljena iz oseb, ki so poznale tako Tibet pred okupacijo kot sodobni svet. Kljub otoplitvi odnosov s Kitajsko Tibetanci v letu 1987 še vedno niso imeli svobode govora. Čeprav so v zasebnih pogovorih kritizirali kitajsko oblast, si tega nihče ni upal povedati v javnosti, prav tako so oblasti strogo nadzirale njihov dostop do informacij in verske obrede. Od leta 1981 je bil Tibet odprt za obiskovalce, le-ti pa so lahko opazili, da je postal policijska država, ki je ljudi silila v pokornost z ustrahovanjem (Dalajlama 1995: 229).

TABELA 7.2.1. IZKAZNICA DANAŠNJEGA TIBETA

Populacija:	Na področju velikosti 2,5 milijonov km ² živi 6 milijonov Tibetancev in približno 7 milijonov Kitajcev, večina v predelu Amda in Khama
Prestolnica:	Lhasa
Država meji na:	Burmo, Butan, Indijo, Nepal in Kitajsko
Vlada v državi:	Komunistična – Kitajska komunistična Partija ob aktivni podpori represivnega aparata (vojske in policije)
Legalni status:	Neodvisna država pod nelegalno okupacijo
Politični in duhovni vodja:	XIV. dalajlama, ki živi v izgnanstvu v severni Indiji (Dharamsala)
Religija:	99% prebivalcev je tibetanskih budistov (kljub dolgoletni prepovedi verskih praks)
Jezik:	Tibetanski, od leta 1959 je uradni jezik kitajski
Ekonomija:	Tibetanci se ukvarjajo predvsem s poljedelstvom in živinorejo, medtem ko kitajsko prebivalstvo prevladuje v vladnih službah, trgovini in storitvah

Vir: internet (www.savetibet.org; www.tibet-drustvo.si)

Odnosi med Pekingom in dalajlamo so se ponovno zaostri v letu 1996, v katerem je kitajska oblast začela s kampanjo »udari močno« (Strike Hard Campaign). Z njo je želela uničiti vse oblike odpora proti kitajski politiki v Tibetu. Usmerjena je bila zlasti proti dalajlami in »separatizmu«, tibetanska kultura in identiteta pa sta bili spoznani za grožnjo enotnosti domovine (Struga 2001a). Tako je tudi danes verska svoboda še vedno zelo omejena, že zaradi (nenasilnega) izražanja svojega političnega prepričanja pa so ljudje obsojeni na dolgoletne kazni in pogosto podvrženi mučenju. Kitajske oblasti tudi še danes »poplavlajo« Tibet s potencialno uničevalnimi velikimi razvojnimi projekti, kot so železniške poti, naftni in plinski cevovodi, petrokemični kompleksi, zajezovanje voda, gradnja letališč, avtocest, vojaških baz in novih mest za migrante iz osrednje Kitajske (t. i. »čajna tavn«). Pri tem največ škode utрпи tibetansko okolje. Posekanih je več kot 40% gozdov, kar ogroža tudi živali, ki živijo tam (npr. pando, »zlato« opico, druge divje živali). Tako so imele kitajske oblasti od prodaje lesa že pred 20 leti 45 milijard dolarjev dobička (Trontelj 1999).

Prav tako iz Tibeta izvažajo minerale (boraks, uran, železo, kromit in zlato), planirajo pa tudi gradnjo hidroelektrarne, preko katere bi se z elektriko oskrbovala bližnja večja kitajska mesta, posledično bi zgradili na ducate jezov na tibetanskih rekah. Poseben problem predstavlja odlaganje jedrskih odpadkov. Prvo jedrsko orožje je bilo v severnem Tibetu postavljeno že leta 1972, danes pa so tam najmanj štiri mesta za splavitev jedrskih izstrelkov (www.savetibet.org). Denar, ki ga kitajska vlada namenja »pomoči in razvoju« Tibeta, je porabljen za zagotovitev stanovanj, služb, šol in bolnišnic, ki so potrebne za množično priseljevanje Kitajcev, ter za izgradnjo in vzdrževanje cest, po katerih odvažajo velike količine surovin iz Tibeta (Trontelj 1999: 26).

7.3. TIBETANSKA SKUPNOST V IZGNANSTVU

Tibetanska skupnost v izgnanstvu se je oblikovala zlasti v prvem desetletju po begu dalajlame, največ njenih članov je sledilo dalajlami in se naselilo v Indiji. Postopoma je tibetanska vlada v izgnanstvu odprla podružnice v več državah²³. Ti uradi skrbijo za pravice Tibetancev v teh državah, hkrati pa širijo informacije o Tibetu, kulturi, zgodovini in načinu življenja v izgnanstvu in doma (Dalajlama 1995: 173). Danes je skupnost v Indiji obnovila politične institucije (parlament, ministrstva), postavila samostane vseh šol tibetanskega budizma, tibetansko osrednjo knjižnico ter izobraževalne in dobrodelne ustanove. Na Zahodu je bilo ustanovljenih veliko budističnih centrov in organizacij za podporo Tibetu, ki seznanjajo svet o politični situaciji na Tibetu, o kršenju človekovih pravic in tibetanskem budizmu, zgodovini in kulturi. Društvo za podporo Tibetu imamo tudi v Sloveniji.

Tako tibetanska vlada v izgnanstvu kot dalajlama si prizadevata za nenasilno rešitev tibetansko-kitajskega konflikta, pri tem pa jih podpira miroljubno (budistično) tibetansko ljudstvo. Zaradi kitajske represije v Tibetu so predstavniki tibetanske vlade v Dharamsali in kitajska vlada v Pekingu stopili v pogovore šele po Maovi smrti.

²³ Glej tabelo 7.3.1.

TABELA 7.3.1. IZKAZNICA TIBETANSKE SKUPNOSTI V IZGNANSTVU

Populacija:	Približno 130.000, velika večina jih živi v Indiji. Živijo tudi v Nepal, Butanu, Švici, Kanadi in ZDA
Prestolnica:	Dharamsala v Severni Indiji (vasica McLeod Ganj)
Vlada:	Demokratska- parlamentarna
Legalni status:	Brez države. Večina ima indijski certifikat begunca, majhen % tudi tuje potne liste
Religija:	Tibetanski budizem, bon, islam
Jezik:	Tibetanski. Govorijo tudi jezik države gostiteljice (npr. hindi, angleško ...)
Ministrski kabineti:	Izobraževanje, finance, zdravstvo, notranje zadeve, informacije in mednarodne zadeve, religija in kultura ter obramba (nimajo vojske in policije)
Mednarodni vladni uradi:	Budimpešta, Canberra, Katmandu, London, Moskva, New Delhi, New York, Pariz, Tokio, Zürich,, Ženeva,

Vir: internet (www.savetibet.org)

8. PREDLOGI ZA VZPOSTAVITEV MIRU

V obdobju 1959-1979 tibetanska vlada v izgnanstvu in kitajska vlada nista imeli stikov, februarja tega leta pa je bil dalajlamov starejši brat Gyalo Thondup povabljen na zasebni obisk v Peking. Tu se je srečal s Deng Xiaopingom, ki mu je sporočil, da je Kitajska pripravljena razpravljati in rešiti s Tibetanci vse zadeve razen popolne neodvisnosti Tibeta. Tako so v letih 1979-1980 odpotovale v Tibet tri tibetanske delegacije, četrta pa v letu 1985. Harrer je zapisal, da so z vseh strani prišli Tibetanci, da bi pozdravili odposlance dalajlame in izrazili svojo ljubezen in obup, ne ozirajoč se na kitajsko zgražanje. *»30 let trde in krute kitajske prevzgoje jim ni moglo uničiti globoke vere. Iz skrivališč so spet potegnili molilne mlinčke, prinesli so bele svilene trakove, jokali so in se dotikali obiskovalcev.«* (2001: 65) Tibetanska vlada v izgnanstvu je v letu 1980 predlagala, da bi poslala tibetanske učitelje v Tibet in da bi se 11 tibetanskih učenjakov, živečih v Tibetu, udeležilo Konference tibetologov v Indiji. Kitajska je oba predloga zavrnila.

Septembra leta 1987 je pred Komisijo za človekove pravice v Washingtonu dalajlama predstavil mirovni načrt v petih točkah za prihodnost Tibeta:

1. Spremenitev Tibeta v območje miru
2. Opustitev kitajske politike preseljevanja prebivalstva, ki ogroža obstoj tibetanskega naroda
3. Spoštovanje temeljnih človekovih pravic in demokratičnih svoboščin tibetanskega naroda
4. Obnova in zaščita tibetanskega naravnega okolja in opustitev kitajske uporabe Tibeta za proizvodnjo jedrskega orožja in odlaganje jedrskih odpadkov
5. Pričetek resnih pogajanj o bodočem statusu Tibeta in o odnosih med Tibetanci in Kitajci

(v: Van Walt van Praag 1996: 6)

Kitajska se je odzvala negativno in dalajlamo obtožila, da širi prepad med njima. Kot posledica kitajske zavrnitve so se začele demonstracije, v katerih je na tisoče prebivalcev Lhase zahtevalo ponovno neodvisnost Tibeta. Demonstrante je razgnala vojska, vest o demonstracijah in krvavi zadušitvi le-teh pa obkrožila ves svet. Dalajlama omenja, da je bil Tibet prvič po letu 1959 na naslovnica časopisov in da

so se vesti širile, čeprav so Kitajci hitro izgnali vse novinarje in tujce. Na pozive vlad zahodnih držav, naj Kitajska spoštuje človekove pravice v Tibetu, je ta odgovarjala, da so ti nemiri kitajska notranja zadeva, in je vse obtožbe zavrnila (1995: 238-239). Demonstracije so sredstvo, ki ga najpogosteje uporablja tibetanska stran. Med letoma 1987 in 1990 je bilo več kot 80 samostojnih demonstracij manjšega ali večjega obsega, vse pa so se končale s prelivanjem krvi.

Izpopolnjen 5-točkovni mirovni načrt je dalajlama naslednje leto (junij 1988) predstavil pred Evropskim parlamentom v Strasbourgu in posebej poudaril demilitarizacijo območja Tibeta. Peking je tudi to zavrnil. Dalajlama je popustil v svojih prizadevanjih za samostojnost in se ji je javno odpovedal, »politični in etnični Tibet naj bi bila združena in pod demokratično oblastjo ostala v okviru Ljudske republike Kitajske.« (Struga 2001a: 24) Tri mesece pozneje je kitajski ambasador v New Delhiju obvestil tibetansko vlado, da se je Kitajska pripravljena pogovarjati s predstavniki dalajlame, kjerkoli in kadarkoli bodo želeli. 25. 10. 1988 je tibetanska vlada sporočila Kitajski, da bodo pogovori v Ženevi, začeli pa naj bi se januarja naslednje leto. Tudi ta predlog je kitajska stran zavrnila in postavila svoje pogoje: pogovori v Pekingu in to neposredno z dalajlamo, spremlja pa ga lahko le zaupni predstavnik (npr. Gyalo Thondup), ne pa tudi nizozemski pravnik (dr. Michael Van Walt van Praag, pravni svetovalec dalajlame) (v www.tibet.com).

Ko je leta 1989 umrl pančenglama, je poslal dalajlama 10-člansko versko delegacijo, da bi poiskala njegovo reinkarnacijo, vendar je kitajska oblast dovolila vstop v Thasilhunpo le trem lamam. Kljub temu je dalajlama maja 1995 razglasil novega, XI. pančenglamo, ki pa ga je kitajska oblast zamenjala s svojim pančenglamo, kar je ponovno privedlo do ohladitve odnosov med Pekingom in Dharamsalom. Pravi XI. pančenglama je s starši izginil neznano kam in danes velja za najmlajšega političnega zapornika na svetu.

Leta 1991 je dalajlama zaprosil svet za podporo in pritisk na Kitajsko, da bi mu dovolila obiskati Tibet. Kitajska je na to pristala le pod pogojem, da dalajlama preneha z aktivnostmi, ki imajo za cilj razcepitev Kitajske in spodkopavajo enotnost njenih narodov, in opusti svojo načelo o neodvisnem Tibetu. Naslednje leto je Kitajska ponovno obljubila, da se je pripravljena z dalajlamo pogajati o vsem, razen

o popolni neodvisnosti. Na Kitajsko najbolj pritiskajo ZDA, ki zahtevajo, naj se pogaja z dalajlamo. 31. 10 1997 so pri zunanjem ministrstvu imenovali tudi posebnega koordinatorja za tibetanske zadeve. Do prvega uradnega kontakta med tibetansko vlado v izgnanstvu in Kitajsko po letu 1993 je prišlo šele v septembru 2002. Takrat se je vzpostavil dialog med kitajsko vlado in dalajlamo.

Bizilj pravi, da države opozarjajo na dogajanje v Tibetu, dalajlami izkazujejo vse časti, moralno podpirajo ljudstvo in pomagajo prek humanitarnih organizacij. Tu pa se vse konča, »Kitajska je le velesila!« (2000)

8.1. OBETI ZA PRIHODNOST TIBETA

Dalajlamov mlajši brat Ngari Rinpoče je že leta 1982 izjavil, da bi bila idealna trajna rešitev tibetanskega problema tibetanska tamponska država, za katero bi se dogovorile tri velesile – Kitajska, Rusija in Indija. Samo taka država bi zagotavljala dolgotrajen mir (v Harrer 2001: 143-144). XIV. dalajlama se je v letu 1985 oprl na Mahatmo Ghandija in njegovo doktrino politične akcije nenasilja in predlagal, da bi ves Tibet, skupaj s provincama Kham in Amdo, postal področje ahimse, kar je hindujski izraz za predel, posvečen miru in nenasilju (v Van Grasdorff: 1998: 11).

»Da bi v Tibetu vzpostavili mirovno območje, bi se morale kitajske čete umakniti, vojaške objekte pa bi bilo potrebno porušiti. Tako bi tudi Indija lahko umaknila svoje čete in vojaška oporišča iz obmejnih predelov v Himalaji. Mednarodni sporazum bi lahko zadostil kitajskim zakonitim potrebam po varnosti in ponovno vzpostavil zaupanje med Tibetanci, Indijci, Kitajci in drugimi ljudstvi, ki živijo na tem področju. Šlo bi za interese vseh, predvsem Kitajske in Indije, kajti taka politika bi utrdila možnost za zagotavljanje njune varnosti, z druge strani pa bi ju olajšala za ekonomsko breme, povezano s pomembnim vzdrževanjem koncentracije čet na spornih himalajskih mejah.« (prav tam)

Strinjam se z Arpijem (1999: 422), da na tibetanski problem ni moč gledati le kot na problem, ki se je pojavil med Ljudsko republiko Kitajsko in tibetanskim ljudstvom. To je namreč globalni problem, ki ima vpliv na stabilnost celotnega azijskega kontinenta. Dalajlama in tibetanska vlada odločno verjameta, da se pogajanja o

miroljubni rešitvi tibetanskega problema lahko začnejo le, če nobena stran ne bo postavljala nobenih predpogojev. Tako stališče podpira tudi veliko drugih držav. Najbrž pa bo rešitev moč najti le, če se bo v pogajanja vključila še tretja stran – Indija, tako kot je bilo določeno s Simlsko konvencijo.

Upoštevati je treba tudi to, da je Kitajska po površini četrta največja država na svetu in prva po številu prebivalstva, kar po eni strani ponuja množično produkcijo, po drugi strani pa tudi obširno tržišče. Ne gre zanemariti tudi dejstva, da Tibetancem (okupirana država, so brez vojske in policije) v neenakovreden boju za neodvisnost nasproti stoji vojaška velesila, med drugim tudi članica t. i. jedrskega kluba. Vse to vpliva na politiko drugih držav, tudi velesil, do Tibeta. Najbolj značilen primer je Velika Britanija, ki je Tibetu najprej priznavala neodvisnost, začela po letu 1913 priznavati kitajsko suverenost nad tem področjem in se po letu 1950 distancirala od tibetanskega vprašanja, da bi zaščitila svoje interese na Kitajskem in v Hong Kongu, do leta 1997 britanski kronski koloniji. Na drugi strani je Indija najprej priznala tibetansko neodvisnost in ratificirala *Simelsko konvencijo*, potem pa v letu 1950 kot prva priznala kitajsko suverenost v Tibetu in vodila prijateljsko politiko do Kitajske vse do vojne med državama v l. 1962. Danes je med državama veliko nerešenih obmejnih vprašanj (npr. kitajska ozemeljska zahteva po Arunachal Pradesh, ki pripada Indiji ...). Velesila, ki najbolj pritiska na Kitajsko, so ZDA, ki so v začetku podpirale tibetanske borce za svobodo, nato so v sedemdesetih so uradno priznale kitajsko vlado in ukinile pomoč Tibetu. V letu 1985 je ameriški kongres pisal predsedniku Ljudske skupščine in tako Tibet uradno politično podprl. V devetdesetih letih so to še podkrepili z vzpostavitvijo mesta posebnega koordinatorja za tibetanske zadeve. Večinoma pa države opozarjajo le na kršitev človekovih pravic v Tibetu in pozivajo kitajske oblasti k pogovorom s tibetanskimi predstavniki.

9. ZAKLJUČEK

9.1. VERIFIKACIJA HIPOTEZ

V glavni hipotezi sem zapisala, da **večina držav sveta zavrača trditev, da je Tibet del Kitajske in obsoja kitajski »vdor« v to državo, s tem pa priznava, da Tibet ni prenesel suverenosti na Kitajsko.** To hipotezo lahko potrdim s sklicevanjem na izjave mnogih držav, da je bil Tibet v času invazije 1949/50 de facto neodvisna država in je danes neodvisna država pod nelegalno okupacijo. Dokazano je (poročilo Mednarodne komisije pravnikov iz leta 1960), da je bil Tibet de facto neodvisna država v času podpisa Sporazuma v sedemnajstih točkah. Kitajska zahteva suverenost nad Tibetom zaradi (kitajskih) teorij o Tibetu kot že stoletja sestavnemu delu Kitajske. Ne zahteva pa suverenosti, ki ji »pripada« zaradi okupacije države. Torej je Tibet s svojo vlado v izgnanstvu in dalajlamo še vedno suveren. Omeniti je tudi treba, da sta tako tibetanska kot kitajska stran v letu 1959 preklicali Sporazum v sedemnajstih točkah iz leta 1951, s katerim je takrat Tibet priznal kitajsko nadoblast. Prav tako tibetansko ljudstvo z demonstracijami zahteva umik Kitajcev s svojega ozemlja in kot edino legitimno oblast priznava dalajlamo in tibetansko vlado v izgnanstvu.

Prav tako lahko potrdim prvo pomožno hipotezo: **Ljudska Republika Kitajska je leta 1950 vdrla v Tibet pod pretvezo, da ga bo reformirala, spremenila politiko tam sebi v prid in ga osvobodila vpliva imperialističnih sil, v resnici pa so bili razlogi za okupacijo drugje (obširen prostor za številno kitajsko prebivalstvo, bogastvo voda, gozdov in mineralov ...).** Relevantnost hipoteze se med drugim kaže v dejstvu, da živi danes v Tibetu več Kitajcev kot Tibetancev, uradni jezik pa je kitajski. Arpi pravi, da je 7 milijonov Kitajcev, ki živijo danes v Tibetu, prišteti pa jim je potrebno še 500 tisoč vojakov osvobodilne armade, iz Tibetancev naredilo manjšino v njihovi lastni deželi (1999: 271). Prav tako je prisotno izkoriščanje tibetanskih naravnih danosti, zlasti sekanje gozdov in izrabljanje vodnih virov v kitajske koristi. Pomemben vidik je tudi odlaganje kitajskih jedrskih odpadkov na tibetansko planoto. Tudi vsi gospodarski razvojni projekti na Tibetu se financirajo iz sredstev, pridobljenih iz »uporabe« tibetanskih naravnih virov.

Tudi drugo pomožno hipotezo je moč delno potrditi: **V obdobju po kitajski okupaciji se Tibetanci počasi vse bolj odpovedujejo viziji o neodvisnem Tibetu. Dalajlama, tibetanski duhovni in politični voditelj in vodja tibetanske vlade v izgnanstvu, se je konec osemdesetih let 20. stoletja odpovedal političnemu boju za samostojnost Tibeta, še vedno pa tibetansko ljudstvo bije boj s Kitajci za etnično in kulturno samostojnost dežele.** Vsa desetletja represije, ki je bila najhujša v času kulturne revolucije in so kitajske oblasti z njo poskušale uničiti Tibetance kot kulturno in religiozno entiteto, niso zamajale zaupanja v dalajlamo in nenasilni boj, ki ga zagovarja. Kljub dalajlamovemu popuščanju v pogajanjih s Kitajci tibetansko ljudstvo še vedno verjame, da bo Tibet nekoč (čas štejejo v letih in desetletjih, ne pa v minutah in urah kot na Zahodu) spet samostojna država, in se trudi ohraniti svojo kulturo.

9.2. SKLEPNE MISLI

Danes je moč govoriti o dveh obrazih Tibeta. O Tibetu, neodvisni deželi pod ilegalno okupacijo, in o Tibetu, ki ga predstavljata dalajlama in tibetanska vlada v izgnanstvu. V nalogi sem poskušala pokazati, da ima tibetansko-kitajski konflikt svoje korenine v preteklosti (čas vladavine mandžurske cesarske dinastije Qing), se je pa najbolj zaostрил v 20. stoletju, najprej po letu 1913 z novonastalo (revolucionarno) Kitajsko republiko, zlasti pa v obdobju zmage komunizma na Kitajskem. Kitajska ne priznava, da je okupirala Tibet, zato tudi ne zahteva suverenosti nad tem ozemljem. Tibetanci so za kitajsko oblast le eden izmed petih kitajskih narodov in tibetansko ozemlje le del njihove države, zato je tudi suverenost kitajskih oblasti tu samoumevna.

Kitajska politika do Tibeta je prevzemala različne obraze, kazala pa se je predvsem v nasilju, kar velja za celotno dvajseto stoletje. Najbolj krvavi obdobji sta bili takoj po dalajlamovem begu leta 1959 in čas kulturne revolucije, zanju je značilna ukinitve vseh verskih svoboščin, umori, aretacije ... Po Maovi smrti se je kitajska politika do Tibeta omilila, prišlo je tudi do pogovorov s tibetansko vlado v izgnanstvu, Tibet so obiskale štiri delegacije dalajlamovih odposlancev. Dežela je bila odprta za obiskovalce. Do novih zaostritev v odnosih med vladama je prišlo v devetdesetih: Kitajska se je vmešala v iskanje reinkarnacije pančenlame, začela se je kampanja

neusmiljeni udarec ... Vseeno tibetansko ljudstvo še vedno verjame in upa, da bo nekega dne Tibet spet neodvisna država in v ta namen kljub represiji neguje in ohranja svojo kulturo, ki je poleg dalajlame tista vez, ki najbolj povezuje Tibetance po vsem svetu.

A. Roth s Heidelbergškega inštituta je v svojem poročilu (konflikt barometer 2003) opozoril, da bi morebiten razkol v tibetanski družbi o načinu reševanja tibetanskega problema in/ali oslabitev dalajlamove pacifistične avtoritete lahko privedla do možnosti povečanja stopnje nasilnosti konflikta (www.hiik.de/en/index_e.htm). Sama se s tem le delno strinjam, saj menim, da je za Tibetance edina prava možnost diplomatska pot. Tudi gverilske skupine nimajo enakovrednih možnosti za zmago v primerjavi z vojaško velesilo Kitajsko.

Na primeru Tibeta je mogoče potegniti ugotovitev, da lahko velesila okupira državo ter uničuje kulturo, ne da bi bila za to kaznovana, in govori o »osvoboditvi«. Pokazalo se je, kako aktualna je še danes izjava XIII. dalajlame iz leta 1909, da »veliki insekti požirajo in skrivaj poškodujejo majhne insekte«.

Naj svojo diplomsko delo zaključim z mislijo Heinricha Harrerja (2001: 227):

»Svet je deželo z visoko razvito kulturo odpisal, ker se boji, da bi propadel kakšen vabljev trgovski sporazum s Kitajsko. Iz istega razloga so se vlade skrbno izogibale, da bi uradno sprejele dalajlamo med miroljubnimi obiski v Evropi in Ameriki, medtem ko druge radikalne politične voditelje sprejemajo z vsemi diplomatskimi častmi. Je torej presenetljivo, da nekateri mladi Tibetanci menijo, da si bodo svobodo lahko pridobili le s silo? Doslej jih voditelji Tibetancev, ki živijo v izgnanstvu v sodobnem svetu, še obvladujejo in še vedno verjamejo, da lahko z miroljubnimi sredstvi dosežejo pravico do svobode. Povsod organizirajo »mirne demonstracije«, s katerimi želijo s svojo usodo seznaniti ljudi po vsem svetu.«

10. VIRI IN LITERATURA

- Ackerman, P. in Kruegler, C. (1994): EMERGENCE OF STRATEGIC NONVIOLENT CONFLICT V: STRATEGIC NONVIOLENT CONFLICT, str. 1-19. Praeger Publishers, Westport, CT.
- Arpi, Claude (1999): THE FATE OF TIBET: When Big Insects Eat Small Insects. Har-Anand Publications Pvt Ltd, New Delhi.
- Bizilj, Nace (2000): UKRADENI BISER IZ LOTOSOVEGA CVETA. Dnevnik, 15. 3. 2000: str. 22 in 16. 3. 2000: str. 22.
- Bstan-Dzin-Rgya-Mtsho, Dalajlama XIV. (1995): SVOBODA V IZGNANSTVU: Avtobiografija tibetanskega Dalajlame. Založba Iskanja, Ljubljana.
- Choedon, Yeshi in Norbu, Dawa (1997): TIBET. Tiger Books International, London.
- Črnič, Aleš (2001): DALAJLAMA V: Mencin, R. Č., Črnič, A., Bartol, M. (ur.): SREČEVANJA S TIBETOM, str. 79-85. Učila International, Tržič.
- Eliade, Mircea (1996): TIBETANSKE RELIGIJE V: ZGODOVINA RELIGIOZNIH VEROVANJ. 3. knjiga, str. 169-182. Državna Založba Slovenije: Društvo za primerjalno religiologijo, Ljubljana.
- Garner, Bryan A., ur. (1999): BLACK'S LAW DICTIONARY. 7th Edition. West Group, St. Paul, MN.
- Goldstein, Melvyn C. in Kapstein, Mathew T., ur. (1998): BUDDHISM IN CONTEMPORARY TIBET: Religious Revival and Cultural Identity. University of California Press, Berkeley Los Angeles London.
- Harrer, Heinrich (1998): SEDEM LET V TIBETU: Moje življenje na dalajlamovem dvoru. Državna Založba Slovenije, Ljubljana.
- Harrer, Heinrich (2001): VRNITEV V TIBET. Državna Založba Slovenije, Ljubljana.
- Jager, Matjaž (1997): MEDNARODNA HUDODELSTVA. V: Bavcon, Ljubo et al.: MEDNARODNO KAZENSKO PRAVO, str. 85-108. Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana.
- Jambrek, Peter (1992): UVOD V SOCIOLOGIJO. Državna Založba Slovenije, Ljubljana.

- KRONIKA ČLOVEŠTVA (1997). Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Kurtz, Lester, ur. (1999): ENCYCLOPEDIA OF VIOLENCE, PEACE AND CONFLICT, volume 2. Academic Press, San Diego.
- Richardson, H. E. (1962): TIBET AND ITS HISTORY. Oxford University Press, London Toronto Melbourne.
- Struga, Brane in Mencin, Čeplak Ralf (2001): NA STREHI SVETA. V: Mencin, R. Č., Črnič, A., Bartol, M. (ur.): SREČEVANJA S TIBETOM, str. 11-14. Učila International, Tržič.
- Struga, Brane (2001a): ZGODOVINA TIBETA. V: Mencin, R. Č., Črnič, A., Bartol, M. (ur.): SREČEVANJA S TIBETOM, str. 15-29. Učila International, Tržič.
- THE WORLD BOOK ENCYCLOPEDIA (1994). Volume 18. World Book International, Chicago.
- Trontelj, Matjaž (1999): KULTURNI GENOCID LAHKO REŠI PROBLEM: 49 let v Tibetu. Bilten Amnesty International, marec 1999, str.26-27.
- Van Grasdorff, Gilles, ur. (1998): BESEDE DALAJLAM: Duhovno sporočilo za danes in jutri. Mladinska knjiga (zbirka Misel Indije), Ljubljana.
- Van Walt van Praag, Michael C. (1996): DVATISOČLETNA ZGODOVINA: Zgodovinski status Tibeta. Bilten Amnesty International, december 1996, str.5-7.
- **dokumenti**
 - SIMLSKA KONVENCIJA (Convention between Great Britain, China and Tibet. Simla 1914. V: Richardson (1962): Tibet and its history, str. 268-275).
 - SPORAZUM O MIRNI OSVOBODITVI TIBETA V SEDEMNAJSTIH TOČKAH (Agreement on Measures for the Peaceful Liberation of Tibet (17-point Agreement of May 23, 1951. V: Richardson (1962): Tibet and its history, str.275-278).
 - POROČILO MEDNARODNE KOMISIJE PRAVNIKOV, 1959 (International Commission of Jurists Report on: The Question of Tibet. V: www.tibet.com/Resolution/icj59.html).
 - POROČILO MEDNARODNE KOMISIJE PRAVNIKOV, 1960 (International Commission of Jurists Report on: Tibet and the Chinese People's Republic. V: www.tibet.com/Resolution/icj60.html).

- **internetni viri**

- www.hiik.de/en/index_e.htm
- www.savetibet.org
- www.tibet.com
- www.tibet-društvo.si
- www.24ur.com